

**ΣΧΟΛΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ
ΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΜΕ ΤΗΝ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ
Επί του προταθέντος κειμένου
Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΝ ΤΩ ΣΥΓΧΡΟΝΩ ΚΟΣΜΩ**

Προς πάσας τας Ορθοδόξους Αυτοκεφάλους Εκκλησίας

Παναγιώτατε,
Μακαριώτατοι,
Σεβασμιώτατοι,
Και λοιπά μέλη των αντιπροσωπιών
των αγιωτάτων Ορθοδόξων Αυτοκεφάλων Εκκλησιών στην συνερχόμενη τον
Ιούνιο ενεστώτος έτους Αγίαν και Μεγάλην Σύνοδον της Ορθοδόξου
Εκκλησίας.

Ως πιστά μέλη της Αγίας ημών Ορθοδόξου Εκκλησίας, αρχιερείς, ιερείς
και λαϊκοί ασχολούμενοι επιστημονικά με την ιεραποστολική, οι οποίοι με
πάθος αφιέρωσαν τις τελευταίες δεκαετίες την επιστημονική τους
δραστηριότητα στην Ορθόδοξη κατανόηση της χριστιανικής μαρτυρίας,
ταπεινά υποβάλλουμε τις σκέψεις και προτάσεις μας στις αρμόδιες επιτροπές
των αγιωτάτων Ορθοδόξων αυτοκεφάλων Εκκλησιών, ενθαρρυνόμενοι από
την απόφαση της κατά Ιανουάριον του 2016 Συνάξεως των Προκαθημένων
των Ορθοδόξων Εκκλησιών, όπως διευρυνθεί η συνοδική διαδικασία με τη
δημοσιοποίηση στο ευρύτερο κοινό όλων των συμφωνηθέντων κειμένων, των
υποβληθέντων προς συζήτηση και τελική έγκριση από την Αγία και Μεγάλη
Σύνοδο της Ορθοδόξου Εκκλησίας.

Είμαστε εξαιρετικά ευγνώμονες για την ευκαιρία αυτή, η οποία ενισχύει
την συνοδικότητα της Εκκλησίας μας, με την ευκαιρία μάλιστα της πρώτης
συγκλήσεως μιας πραγματικά Πανορθόδοξης Συνόδου μετά από τόσους
αιώνες.

Χωρίς να αρνούμαστε τη σημασία όλων των άλλων συμφωνηθέντων
κειμένων, το κείμενο για την Αποστολή της Ορθοδόξου Εκκλησίας εν των
Συγχρόνων Κόσμω – το οποίο, εσκεμμένως υποθέτουμε, εμφανίζεται πρώτο
στον κατάλογο, τον οποίον η Σύναξη των Προκαθημένων υπέβαλε στη Σύνοδο
– είναι υψίστης και εξαιρετικής σημασίας. Όχι μόνο γιατί η Εκκλησία υπάρχει
για τον κόσμο, και όχι για τον εαυτό της, αλλά και γιατί έρχεται σε μια
ιστορική στιγμή, κατά την οποία όλος ο κόσμος, ανεξάρτητα από
θρησκευτικές ή ακόμη και μη-θρησκευτικές πεποιθήσεις, έχει με ενθουσιασμό
αποδεχθεί δύο παρόμοια ιεραποστολικά κείμενα: την περίφημη Αποστολική
Προτροπή του Πάπα Φραγκίσκου "Evangeliu Gaudium" (2013), και σχεδόν
ταυτόχρονα τη νέα ιεραποστολική διακήρυξη της παγκόσμιας χριστιανικής
ιεραποστολής: "Together towards Life: Mission and Evangelism in Changing
Landscapes".

Ως εκ τούτου, θεωρήσαμε επιτακτικό μας καθήκον να συμβάλουμε με τις
μικρές επιστημονικές μας δυνάμεις, ώστε μια Ορθόδοξη παρόμοια διακήρυξη,
η πρώτη που θα απευθυνθεί *urbi et orbi* από όλες τις Ορθόδοξες Εκκλησίες με
μια φωνή, να είναι όσο το δυνατό ανθρωπίνως τελειότερη.

Έχοντας επίγνωση ότι βρισκόμαστε σε αρκετά προχωρημένο στάδιο αυτής της συνοδικής διαδικασίας αποφασίσαμε να περιορίσουμε τις παρατηρήσεις μας μόνο σε λίγες απολύτως απαραίτητες τις προτάσεις.

Κατ' αρχήν υιοθετούμε πλήρως όλες τις παρατηρήσεις σχετικά με την αποστολή, την εκπαίδευση και τα μέσα ενημέρωσης της ομάδας των επιστημόνων, οι οποίοι συναντήθηκαν στην Κωνσταντινούπολη στις αρχές του τ.έ., έπειτα από πρόσκληση της Α.Θ.Π. του Οικουμενικού Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου. Στην επιστολή μας αυτή δεν περιοριζόμαστε σε γενικές θεολογικές διατυπώσεις, αλλά προβαίνουμε σε συγκεκριμένες προτάσεις, παρουσιάζοντας στην αρχή, εν είδει προοιμίου, την θεολογική θεμελίωσή τους, αναφέροντας στη συνέχεια την ακριβή θέση των πιθανών αλλαγών/προσθηκών, τόσο στο επίσημο ελληνικό πρωτότυπο κείμενο, όσο και σε μια ανεπίσημη αγγλική του μετάφραση, προς διευκόλυνση όσων δεν χειρίζονται επαρκώς την ελληνική. Για λόγους ευκολίας οι προτάσεις ενσωματώνονται με **κόκκινα γράμματα** στα παραπάνω κείμενα, ενώ προστίθεται και με **μπλε γράμματα** (εντός παρενθέσεως αμέσως μετά) και η απαραίτητη θεολογική αιτιολόγησή τους.

Με άπειρο σεβσμό και εκτίμηση, υποβάλλεται υπό των:

Θεοφιλεστάτου Επισκόπου Kisumu Δυτικής Κέννας, Δρ.Θ. Αθανασίου AKUNDA

Πανοσιολογιωτάτου Αρχ/του Δρ. Θ. Αναστασίου Elekiah KIHALI

Αιδεσιμολογιωτάτου Πρεσβυτέρου Δρ. Θ. π. Γρηγορίου EDWARDS

Αιδεσιμολογιωτάτου Πρεσβυτέρου Δρ. Θ. Γεωργίου LIACOPOULOS

Αιδεσιμολογιωτάτου Πρεσβυτέρου Δρ. Θ. Κοσμά (Ιωάννου) NGIGE NJOROGI

Δρ. Θ. Ευανθίας ΑΔΑΜΤΖΙΛΟΓΛΟΥ

Ομοτίμου Καθηγητού Πέτρου ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ

Δρ. Θ. Έβης ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ

Ομοτίμου Καθηγητού Ivan DIMITROV

Δρ. Θ. Rastko JOVIC

Δρ. Θ. Νικολάου ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ

Δρ. Θ. Ελένης ΚΑΣΣΕΛΟΥΡΗ

Δρ. Θ. Δημητρίου ΚΕΡΑΜΙΔΑ

Δρ. Θ. Θεοδοσίου ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ

Δρ. Θ. Αθανασίου ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Δρ. Θ. Νικολάου ΤΣΙΡΕΒΕΛΟΥ

Αρχή της Αγίας και Μεγάλης Τεσσαρακοστής του σωτηρίου έτους 2016, έτους συγκλήσεως της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας

Προοίμιο

Το εγκριθέν κείμενο με τίτλο «Η αποστολή της Ορθοδόξου Εκκλησίας εν τω συγχρόνω κόσμω», αν και αποτελεί αναμφιβόλως θετική εξέλιξη με εξαιρετική σημασία, δίνει δυστυχώς την εντύπωση ότι αγνοεί όλα τα μεγάλα επιτεύγματα της Ορθοδόξου θεολογίας στον σύγχρονο επιστημονικό περί της χριστιανικής μαρτυρίας διάλογο, ιδιαίτερα στην επιστήμη της ιεραποστολικής.

1. Η πρώτη μας παρατήρηση θεμελιώδους σημασίας για ένα κείμενο Ορθόδοξης χριστιανικής μαρτυρίας είναι η παράλειψη της επιβεβαίωσης της αποστολικής ευθύνης της Εκκλησίας, αρχής γενομένης με την βιβλική θεμελίωση αυτής ακριβώς της διάστασης της εκκλησιακής της ταυτότητας. Αυτό πιθανώς ήταν αποτέλεσμα της συγκεκριμένης απόφασης για απλή αναθεώρηση του συγκεκριμένου κειμένου, το οποίο αναφερόταν μόνο σε συγκεκριμένες πτυχές της μαρτυρίας της Εκκλησίας (την συμβολή δηλαδή της Ορθόδοξης Εκκλησίας κλπ). Τώρα, όμως, που το τελικό κείμενο καλύπτει το σύνολο της αποστολής/μαρτυρίας της Εκκλησίας, η παντελής έλλειψη αναφοράς στην Κυριακή επιταγή για ιεραποστολή θα δώσει την εντύπωση, ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία υποβαθμίζει την ιεραποστολική της ευθύνη σε μια απλή επιλογή δευτερεύουσας σημασίας, και όχι σε πρωταρχική και επιτακτική υποχρέωσή της.

2. Επίσης, εξαιρετικής σημασίας είναι και η παραμέληση των Ορθοδόξων θεολογικών επιτευγμάτων στην παγκόσμια ιεραποστολή. Όλοι σχεδόν οι ιεραπόστολοι και οι θεωρητικοί της ιεραποστολικής σε όλο τον κόσμο μιλούν για την αποστολή της Εκκλησίας, χρησιμοποιώντας τον όρο «μαρτυρία», πολύ πιο περιεκτικό σε περιεχόμενο και σημασία από τον ξεπερασμένο πλέον όρο «αποστολή/ ιεραποστολή», ο οποίος επί πλέον θυμίζει την παλαιότερη επιθετική και μερικές φορές προσηλυτιστική δράση ορισμένων ιεραποστολικών ομάδων. Τον όρο «μαρτυρία», ως γνωστόν, εισηγήθηκαν κατά κύριο λόγο και σε μεγάλο βαθμό προώθησαν σημαίνοντες Ορθόδοξοι, κυρίως ο Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας κ. Αναστάσιος, και στη συνέχεια ο αείμνηστος π. Ιον Βρία, για να αναφέρουμε μόνο δύο από διαφορετικές Ορθόδοξες εκκλησιαστικές δικαιοδοσίες. Ο όρος αυτός αγνοείται, ως μη όφειλε, από το τίτλο του κειμένου. Για να μην αναφέρουμε βέβαια ότι ο όρος «αποστολή», εκτός από όλους τους σύγχρονους αρνητικούς συνειρμούς, δίνει σήμερα και την εντύπωση μιας αλαζονικής στάσης, ενώ ο όρος «μαρτυρία» ταιριάζει καλύτερα στο ήθος ταπεινότητας της Ορθοδοξίας. Ως αποτέλεσμα της προτίμησης του όρου «αποστολή» (αντί του όρου «μαρτυρία») αντικαταστάθηκε και ο υπότιτλος του κεφ. 6 στην πρωτότυπη προαναθεωρημένη έκδοση του 1986 «Προφητική Μαρτυρία...»!

Θα αποτελούσε πραγματική συμβολή στην παγκόσμια ιεραποστολή, αν ο γενικός τίτλος του κειμένου μετετράπετο σε: «Η Μαρτυρία της Ορθοδόξου Εκκλησίας εν τω συγχρόνω κόσμω», και ο υπότιτλος του κεφ. 6 σε: «Η προφητική αποστολή της Ορθοδόξου Εκκλησίας ως μαρτυρία αγάπης εν διακονία». Σημειωτέον, ο όρος «προφητική μαρτυρία» απαντάται ορθώς στην παρ. 9 αυτού του κεφαλαίου.

3. Στο ίδιο πνεύμα, αποτελεί άκρως επιτακτική ανάγκη μια Ορθόδοξη ιεραποστολική διακήρυξη να αναφέρει, ή ακόμη και να διερύνει, τον Ορθόδοξο, και πλέον ευρύτερα καθιερωμένο, όρο «*λειτουργία μετά τη λειτουργία*». Όπως και ο όρος «μαρτυρία», αποτελεί όρο με ιδιαίτερα πνευματικό περιεχόμενο, που χρησιμοποιείται από Ορθοδόξους (αρχικά από

τον Αρχιεπίσκοπο Αναστάσιο και στη συνέχεια επιβλήθηκε παγκοσμίως στα διεθνή ιεραποστολικά fora). Η χρήση του δικαιολογείται επίσης από την αναφορά στην τελευταία παράγραφο του προοιμίου του κειμένου στην «έμπειριαν καί διδασκαλίαν τῆς πατερικῆς, λειτουργικῆς καί ἀσκητικῆς τῆς παραδόσεως (τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας)». Θα είναι, ως εκ τούτου, σκόπιμο η προαναφερθείσα παράγραφος να επαναδιατυπωθεί ως εξής: «...ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, κατά τὴν «λειτουργίαν μετὰ τὴν λειτουργίαν», συμμετέχει...».

4. Τέλος, ενώ η κύρια θεολογική θεμελίωση του διαθρησκειακού διαλόγου στην παγκόσμια ιεραποστολή για πρώτη φορά διατυπώθηκε από έναν Ορθόδοξο, τον Μητροπολίτη του Ὁρους Λιβάνου του Πατριαρχείου Αντιοχείας, Georges Khodr, ἐπὶ τῆς βάσει τῆς ιδιαίτερης Ορθόδοξης θεολογίας περί «οικονομίας του Αγίου Πνεύματος» (παράλληλα βεβαίως με την «οικονομία του Λόγου»). Στο κεφ. 1 του κειμένου ουδεμία θεολογική τεκμηρίωση παρατίθεται, ἢ ἀκόμα ἀφήνεται να εννοηθεί, και απλῶς αναφέρεται, ὅτι οἱ Ορθόδοξοι Ἐκκλησίες «καλοῦνται νὰ συμβάλουν εἰς τὴν διαθρησκειακὴν συνεννόησιν καὶ συνεργασίαν».

Θα ἦταν, ως εκ τούτου, θεολογικά πιο εὔστοχο, εἰάν ἡ σχετικὴ πρόταση εἶχε επαναδιατυπωθεί ως εξής: Οἱ Ορθόδοξοι Ἐκκλησίες, «ἐπὶ τῆς βάσει τῆς ιδιαίτερας αὐτῶν θεολογικῆς παραδόσεως περί τῆς «οικονομίας του Αγίου Πνεύματος» (παρὰ τὴν «οικονομίαν του Λόγου»), καλοῦνται νὰ συμβάλουν...». Ἄς σημειωθεῖ στο σημεῖο αὐτό, ὅτι ὁ διαθρησκευτικός («religious» ἢ «inter-religious») διάλογος (ὁ διάλογος δηλαδὴ μετὰ τῶν θρησκειῶν) εἶναι μια καθαρὰ κοσμικὴ ἐπιστημονικὴ διαδικασία, και ἐπιπλέον μπορεῖ ἔμμεσα να δώσει τὴν ἐντύπωση ἐνός ανεπιθύμητου συγκρητισμοῦ, ἐνῶ ὁ διαθρησκειακός («inter-faith») διάλογος εἶναι ιεραποστολικός ὅρος, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται σε μια ἀπὸ ἀγάπη συνάντηση με τοὺς πιστοὺς τῶν ἄλλων θρησκειῶν, κατὰ τὸ παράδειγμα, μετὰ τῶν ἄλλων, τῆς συνάντησης και τοῦ διαλόγου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ με τὴν Σαμαρείτιδα.

5. Σε ἀντίθεση πρὸς τοὺς ὅρους τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων και τὶς λοιπές κανονικὲς διατάξεις, που κατὰ παράδοση ἀντλοῦν τὴν θεολογικὴ τους τεκμηρίωση ἀπὸ τα Κυριακὰ (ἢ, ἐλλείπει αὐτῶν, τα παύλεια ἢ λοιπὰ βιβλικὰ) λόγια, ἡ θεολογικὴ τεκμηρίωση τοῦ κειμένου σε ὀρισμένα σημεῖα παραλείπει τὶς κατάλληλες βιβλικὲς ἀναφορές. Ἡ ἐλλείψη, εἰδικότερα, ἐπακριβοῦς βιβλικῆς τεκμηρίωσης εἶναι ἐμφανὴς στὴν σχέση μετὰ τῆς εἰρήνης και δικαιοσύνης, ἀν και ὑπάρχουν πολλὰ βιβλικὰ χωρία, τα ὁποῖα εὐρῶς χρησιμοποιοῦνται σε πατερικὰ κείμενα (π.χ. «δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη κατεφίλησαν», Ψαλμ. 84/85,10, «καὶ ἔσται τὰ ἔργα δικαιοσύνης εἰρήνη, καὶ κρατήσῃ ἡ δικαιοσύνη...», 32,17, «γενέσθω δὴ εἰρήνη καὶ δικαιοσύνη», 39,8, κλπ). Σε ὀρισμένες περιπτώσεις, ἡ πρώτη θεολογικὴ τεκμηρίωση βασίζεται σε πολὺ μεταγενέστερα πατερικὰ κείμενα. Στο κεφ. 2 (Ἐλευθερία και εὐθύνη) παρ. 1, ἀν και ὑπάρχει ἡ γνωστὴ παύλεια ρῆσις «Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε» (Γαλ. 5,1), τὸ κείμενο μεταπηδᾷ στὴν Ομιλία 14 τοῦ Αγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Ομοίως, στο κεφ. 3 (Εἰρήνη και Δικαιοσύνη) παρ. 2 ὅλες οἱ ἀνωτέρω θεμελιώδεις παλαιοδιαθηκικὲς ἀναφορές για τὴν ἀδιάρρηκτη σχέση μετὰ τῆς εἰρήνης και δικαιοσύνης ἀγνοοῦνται, και ἡ θεολογικὴ θεμελίωση περιορίζεται στον...Κλήμεντα Ἀλεξάνδρειας. Ἡ ἀνεπαρκὴς παλαιοδιαθηκικὴ τεκμηρίωση τοῦ κειμένου πιθανῶς να ὀδήγησε και στὴν (σκόπιμη;) διαγραφή τοῦ ὀρου «Προφητικὴ» ἀπὸ τὸν ἀρχικὸ ὑπότιτλο τοῦ κεφ. 6 (βλ. πιο πάνω 2).

Θα ἦταν, ἐπομένως, προτιμότερο τὸ κεφ. 2 να ἀρχίζει ως εξής: «Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε» (Γαλ. 5,1). Ἐν ἐκ τῶν ὑπίστων δῶρων...», και στο κεφ. 3 ἡ παρ. 1 να διατυπωθεῖ ως εξής: «Αὐτὴ αὕτη ἢ ἐν Χριστῷ ἀποκάλυψις

χαρακτηρίζεται υπό τε των Προφητών (Ναούμ 2,1) και του Αποστόλου Παύλου (Έφ. 6,15) ως «εὐαγγέλιον ειρήνης», και ο αναμενόμενος Χριστός ως «ἀρχων ειρήνης» Ησ. 9,5. Ζαχ 9,9εξ), διότι ὁ Χριστός...».

6. Η σχέση μεταξύ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ανθρωπίνων ευθυνών, την οποία ὄλοι Ορθόδοξοι, ειδικά οι Ρώσοι, ἔχουν υποστηρίξει σε διεθνή οικουμενικά fora, αποτελεί ἕνα ἀπό τα δυναμικότερα σημεῖα του κειμένου. Εκείνο που προτείνουμε ἐδῶ εἶναι η βελτίωσή του. Ἀπό τα ελλείμματα της νεωτερικότητας σε θέματα δικαιοσύνης, ειρήνης, ακεραιότητας της δημιουργίας, και παγκόσμιας οικονομίας, εἶναι σε κάποιο βαθμό ἀποτέλεσμα του ατομικισμού, με την επακόλουθη ἀπόλυτη, ἀνευ ὀρων, την ανεξέλεγκτη ελευθερία του ατόμου σε ὄλες τις πτυχές της ζωής (σεξουαλική ελευθερία, νομικά κατωχηρωμένη ελευθερία στην συσσώρευση πλούτου κλπ), που σε ορισμένους ἀποτελεῖ την νέα πίστη κατά την νεωτερικότητα. Ὡς εκ τούτου, ὅπως ορθά υποστηρίζει το κείμενο, «ἐλευθερία ἄνευ εὐθύνης καί ἀγάπης ὀδηγεῖ τελικῶς εἰς τήν ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας». Ἐπιπλέον, η πιο απτή πτυχή αυτής της ἀπώλειας της ελευθερίας ἔχει να κάνει με την ευρύτατα ἀποδεκτή στον δυτικό πολιτισμό Οικουμενική Διακήρυξη των Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων. Ἐχει πλέον γίνει σήμερα σαφές, ὅτι τα «ανθρώπινα δικαιώματα» εἶναι ἄκρως ἀναποτελεσματικά, ἀν δεν συνοδεύονται ἀπό τις «ανθρώπινα εὐθύνες». Ὡστόσο, ἐκτός ἀπό την διαβεβαίωση ὅτι η «Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καταβάλλει πάσαν δυνατήν προσπάθειαν κλπ», ἀπαιτεῖται μια διατύπωση, η οποία να ἀναφέρει, ὅτι οι ἀξίες και οι ἀρχές της δεν θα πρέπει ἀπλῶς να διακηρῦσσονται, ἀλλά και να ἀποκτήσουν διεθνή νομική κατωχύρωση ὑπό την μορφήν «Οικουμενικής Διακήρυξης Ἀνθρωπίνων Ευθυνών». Σε ἕνα ιεραποστολικό κείμενο μια τέτοια ἀναφορά στην ἀναγκαιότητα προώθησης νομικά κατοχυρωμένης διεθνῶς «Οικουμενικής Διακήρυξης Ἀνθρωπίνων Ευθυνών», παράλληλα με τα ανθρώπινα δικαιώματα, θα εἶναι μοναδική στην παγκόσμια ιεραποστολή.

7. Στο κεφάλαιο για την «ανθρώπινη ἀξιοπρέπεια» δεν γίνεται καμία ἀπολύτως ἀναφορά στις γυναῖκες και την διακονία τους στην κοινωνία και την ἐκκλησία. Θα ἦταν πραγματικά ἐλλιπές ἕνα σύγχρονο κείμενο ἀναφερόμενο στην ἀποστολή και μαρτυρία της Ορθόδοξης Ἐκκλησίας, εἰάν ἀπέφευγε να ἐπαναβεβαιώσει με σαφήνεια την θέση της για την ἀξιοπρέπεια των γυναικῶν, με δεδομένη μάλιστα την μοναδικότητα στην παράδοσή της του θεσμοῦ των διακονισσῶν, ο οποίος ἔχει κανονική οικουμενικῶς ἐπιβεβαιωμένη ἰσχύ, η οποία οὐδέποτε καταργήθηκε ἀπό μεταγενέστερη οικουμενική σύνοδο. Καλό θα εἶναι, ὡς εκ τούτου, η ἀναφορά στην «περιφρούρησιν τῆς ἀξίας καί τοῦ μεγαλείου τοῦ ἀνθρώπου», να συμπληρωθεῖ ὡς ἐξῆς: «ἰδιαίτερος μάλιστα των γυναικῶν, τας οποίας η πατερική και λειτουργική της παράδοσις δια του θεσμοῦ των διακονισσῶν τοσούτον ἐξύψωσεν, ὥστε καθιέρωσε την συμμετοχήν των εἰς την μυστηριακήν διακονίαν, δια κανονικῶν οικουμενικῶν ἀποφάσεων αι οποῖαι οὐδέποτε κατηργήθησαν».

Συνιστάται, ἐπίσης, στην ἀγγλική μετάφραση, και ἐνδεχομένως και σε ἄλλες μεταφράσεις του ἀρχικοῦ ἐλληνικοῦ κειμένου, ο περιεκτικός ὅρος «ἄνθρωπος» να ἀποδίδεται περιεκτικά (ἄνδρας και γυναῖκα) ἢ να προτιμάται το τρίτο πληθυντικό ἀντί του ἐνικοῦ ἀρσενικοῦ γένους. Π.χ. στο κεφ. 6 παρ. 11, λαμβανομένου ὑπόψη του γεγονότος ὅτι σήμερα η πλειονότητα των ἐπιστημόνων ἐργαστηρίου εἶναι γυναῖκες, εἶναι ταπεινωτικό για αυτές να ἀναφέρεται το κείμενο μόνο στους ἄνδρες ἐπιστήμονες. Ἄς σημειωθεῖ στο σημεῖο αυτό, ὅτι η χρήση της ἀνθρωπολογικῆς περιεκτικῆς γλώσσας δεν

παραβιάζει τη απόρριψη από Ορθοδόξους της περιεκτικής γλώσσας αναφορικά προς την θεότητα.

8. Αν και το κείμενο υπαινίσσεται τη σχέση μεταξύ οικονομίας και οικολογίας, δεν υπάρχει καμία συγκεκριμένη θεολογική ή επιστημολογική επιχειρηματολογία. Μία διακήρυξη περί της αποστολής της Ορθόδοξης Εκκλησίας δεν μπορεί να αγνοεί ότι οι διάφορες πτυχές των κλιματικών, οικολογικών, οικονομικών κρίσεων, καθώς και οι κρίσεις χρέους, είναι αλληλένδετες και αλληλοτροφοδοτούμενες, με αποτέλεσμα σε πολλά μέρη του κόσμου να εμφανίζεται τόση ανθρώπινη δυστυχία, που θέτει σε κίνδυνο ακόμα και την επιβίωση των ανθρώπων. Είναι επιβεβλημένη ως εκ τούτου κάποια αναφορά στις συνέπειες της πλήρους απελευθέρωσης της αγοράς, της απορρύθμισης και της ανεξέλεγκτης ιδιωτικοποίησης αγαθών και υπηρεσιών, που εκμεταλλεύονται το σύνολο της κτιστής δημιουργίας, με αποτέλεσμα την αποδιάρθρωση των κοινωνικών προγραμμάτων και υπηρεσιών, αλλά και το άνοιγμα των οικονομιών πέραν των συνόρων με στόχο την ανεξέλεγκτη αύξηση της παραγωγής βάρους της ακεραιότητας της κτιστής δημιουργίας του Θεού.

9. Στην παρ. 3 του κεφ. 6 περί της «αποστολής της Εκκλησίας ως μαρτυρίας αγάπης εν διακονία», ο κείμενο θα ενισχύσει σημαντικά την αξιοπιστία του εάν σημαντικοί βιβλικοί θεσμοί, όπως το πρόγραμμα της λογείας του Αποστόλου Παύλου, και ίσως και άλλες παλαιοδιαθηκικές διατάξεις, αναφέρονταν ως η βιβλική της θεολογική θεμελίωση. Καλό θα ήταν, ως εκ τούτου, να γινεται αναφορά στο παράδειγμα της αρχαίας Εκκλησίας, ως εξής: «Καθοδηγούμενη υπό του παραδείγματος της αρχαίας Εκκλησίας, εις την οποίαν ίσχυε η κοινοκτημοσύνη και οι πιστοί *«είχον ἅπαντα κοινά, καὶ τὰ κτήματα καὶ τὰς ὑπάρξεις ἐπίπρασκον καὶ διεμέριζον αὐτὰ πᾶσι καθότι ἂν τις χρείαν εἶχε»* (Πράξ. 2,44-45, βλ. επίσης 5,1εξ), ἢ των διατάξεων της Π.Δ. περί παραγραφῆς των χρεών εις τους θεσμούς του σαββαταίου και ιωβηλαίου ἔτους, ιδιαιτέρως δε του παυλείου προγράμματος της λογείας, υπέρτατος στόχος της οποίας ἦτο *«ὅπως γένηται ἰσότης, Β' Κορ. 8,14)*, ἡ Εκκλησία πάντοτε εφρόντιζε για την ἰσοκατανομήν και την κοινωνίαν των υλικῶν αγαθῶν».

10. Υπάρχουν ορισμένες διατυπώσεις στο κείμενο, οι οποίες μπορούν να προκαλέσουν εύλογες παρεξηγήσεις. Εδώ και αρκετό καιρό π.χ. η Ορθόδοξη Εκκλησία δεχόταν ήπιες επιθέσεις σε όλα τα ιεραποστολικά fora για κάποιον υποτιθέμενο συμβιβασμό στην αδιαπραγμάτευτη ηθική αρχή, αλλά και θεμελιακή Κυριακή επιταγή, περί ειρήνης. Σε μερικές, μάλιστα, σπάνιες περιπτώσεις υπήρξε ανοιχτή μομφή για περιστασιακές ευλογίες όπλων. Για τον λόγο αυτό, το τελικό κείμενο στην παρ. 2 του κεφ. 4 (Η ειρήνη και η αποστροφή του πολέμου) δεν θα πρέπει να δώσει αφορμή και καμία δικαιολογία να κατηγορηθεί η Ορθόδοξη Εκκλησία, ότι σχετικοποιεί την χωρίς περιορισμούς ειρηνική της στάση. Προτείνεται, λοιπόν, η επαναδιατύπωση της σχετικής αναφοράς ως εξής: «Εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ πόλεμος καταστῆ ἀναπόφευκτος, ἡ Ἐκκλησία συνεχίζει προσευχομένη καὶ μεριμνῶσα ποιμαντικῶς διὰ τὰ τέκνα αὐτῆς καὶ διὰ τὴν υπεράσπισιν τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν, καταβάλλουσα πᾶσαν προσπάθειαν διὰ τὴν ταχύτεραν ἀποκατάστασιν τῆς ειρήνης καὶ τῆς ἐλευθερίας», διαγράφοντας δηλαδή, μόνον την δευτερεύουσα πρόταση: «τὰ ὅποια ἐμπλέκονται εἰς τὰς πολεμικὰς συγκρούσεις», χωρίς να αλλοιώνεται η βασική επιχειρηματολογία της προτάσεως.

Επίσης, στην παρ. 3 του κεφ. 4, όπου καταδικάζονται οι, εμπνεόμενοι από εθνικιστικά κίνητρα πόλεμοι, ο κατάλογος για τις συνέπειες δεν είναι πλήρης χωρίς αναφορά και στην «γενοκτονία» (πριν από την εθνοκάθαρση). Η παράλειψη της γενοκτονίας μπορεί να δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα, από ό,τι η συμπερίληψή της.

Τέλος, στην παρ. 11 του κεφ. 6, η αναφορά στην υποχρέωση των επιστημόνων να σταματούν την έρευνά τους, όταν παραβιάζονται βασικές χριστιανικές και πανανθρώπινες αρχές, είναι δυνατόν να φέρουν άμεσα στη μνήμη την μεσαιωνική περίπτωση του Galileo Galilei. Καλό θα είναι, ως εκ τούτου, να επαναδιατυπωθεί η όλη πρόταση ως εξής: «ό επιστημών είναι μόν ελεύθερος νά έρευνᾶ, ἀλλά καί ὅτι ὀφείλει να μή παραβιάζει βασικάς χριστιανικάς καί ἀνθρωπιστικάς ἀρχάς». Επίσης, στην παρ. 14 η διατύπωση «θεολογικῆς θεμελιώσεως εἰς χριστιανικάς τινάς κοινότηας, μορφῶν συμβιώσεως», δίνει την εντύπωση ότι υπάρχουν Ορθόδοξοι θεολόγοι, που υποστηρίζουν κάτι τέτοιο. Είναι προτιμότερη, ως εκ τούτου, η παράλειψη της λέξεως «θεολογικῆς». Αλλά πιο σημαντική και απαραίτητη, προς αποφυγή παρερμηνειών, είναι η ακόλουθη προσθήκη στο τέλος της ίδιας παραγράφου: «Βεβαίως, η Εκκλησία είναι ανοικτή προς πάντας χωρίς διακρίσεις, κατά το παράδειγμα του Χριστού, ὅστις ἐξύψωσε τον τελώνην υπέρ τον Φαρισαίον (Λουκ. 18, 10-14), βεβαίων «ὅτι οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρνοι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» (Ματθ. 21,31). Σέβεται το ἀνθρώπινον πρόσωπον με τας ἀδυναμίας του καὶ καλεῖ τους πάντας εἰς το θεῖον ἔλεος, το μεταμορφούν, αγιάζον καὶ ἀπελευθεροῦν ἀπό τον ζυγόν της αμαρτίας».

11. Το κείμενο ορθώς εντοπίζει τις αιτίες του κακού στον κόσμο μας. Η αμαρτία προσδιορίζεται επιτυχώς ως η πραγματική αιτία του πολέμου, ο οποίος αναγνωρίζεται ως σύμπτωμα της. Ωστόσο, αυτό το είδος ερμηνευτικής θα πρέπει επίσης να ακολουθείται και σε άλλες περιπτώσεις, όπως η φτώχεια, ή η σχέση μεταξύ οικονομίας και οικολογίας. Σε αντίθετη περίπτωση, θα δώσει την εντύπωση ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία χαρακτηρίζεται από μία αποκλειστικά εσωστρεφή και ουδόλως καθολική και ολιστική πνευματικότητα.

12. Μία Ορθόδοξη ιεραποστολική διακήρυξη, για να είναι συνεπής προς την μακραίωνη θεολογική της παράδοση, οφείλει να κάνει χρήση τριών σημαντικών Ορθοδόξων θεολογικών χαρακτηριστικών, που ελάχιστα παρουσιάζονται: του Αγίου Πνεύματος, της αγάπης, της λειτουργίας. Προτείνεται, ως εκ τούτου, να γίνει μία προσθήκη υπογρανίζοντας αυτά τα χαρακτηριστικά στην παρ. 13 του κεφ. 6. Επίσης, Also, μία τουλάχιστον αυτοκριτική αναφορά, με δεδομένη μάλιστα την ύψιστη αρετή της ταπεινώσης. Ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός αποτελεί αρνητικό φαινόμενο που έχει αμαυρώσει την εικόνα και της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Παρότι σε ακραίες μορφές του εμφανίζεται εκτός των κανονικών της ορίων, παρατηρείται εμφανώς και εντός αυτής, μετατρέποντας τον χαρακτήρα της πίστεως και της αγάπης σε ιδεολογία μίσους. Όταν μάλιστα εκδηλώνεται μεταξύ χριστιανών, αλλοιώνει την έννοια της εις Χριστόν μαθητείας, με εκδηλώσεις αναντίστοιχες προς Εκείνον, ο οποίος ἔδινε ἀφεση στους εχθρούς Του και ἦταν ανοιτός προς πάντας. Μία τέτοια σημείωση θα πρέπει οπωσδήποτε να προστεθεί στην παρ. 2 του κεφ. 2 (Ελευθερία και ευθύνη).

Η ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΝ ΤΩ ΣΥΓΧΡΟΝΩ ΚΟΣΜΩ

Ἡ συμβολή τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησιακῆς εἰς ἐπικράτησιν τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀδελφοσύνης καί τῆς ἀγάπης μεταξύ τῶν λαῶν, καί ἄρσιν τῶν φυλετικῶν καί λοιπῶν διακρίσεων.

(Το συμφωνηθέν κείμενο με τίτλο «Ἡ αποστολή τῆς Ἐκκλησίας στο σημερινό κόσμο», αν και αποτελεί σημαντικό βήμα προόδου, δυστυχῶς παραλείπει ὅλα τα μεγάλα επιτεύγματα διάσημων ὀρθόδοξων θεολόγων στην σύγχρονη επιστήμη τῆς ιεραποστολικῆς. Ἐνῶ ὅλοι σχεδόν οἱ ἐπιστήμονες τῆς ιεραποστολικῆς και οἱ ιεραπόστολοι ομιλοῦν για τὴν ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας χρησιμοποιώντας τὸν ὄρο «μαρτυρία» / μάρτυρας», ὄρο πολὺ πιο περιεκτικὸ ἀπὸ τὸν ἀπρηχαιωμένο - και υπερφορτωμένο με ἐπιθετικὰ και μερικὲς φορές προσηλυτιστικὰ κατὰλοιπα – «ιεραποστολή». Ὁ ὄρος *martyria/witness* εἰσήχθη κατὰ κύριο λόγο, και σε μεγάλο βαθμὸ, προωθείται ἀπὸ Ὁρθοδόξους (κυρίως τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀλβανίας Ἀναστάσιο, και στη συνέχεια τὸν π. Ιοη Βρία, για να ἀναφέρουμε μόνο δύο ἀπὸ διαφορετικὲς ἐκκλησιαστικὲς δικαιοδοσίες), ὁ τίτλος ὅμως τὸν ἐν λόγω κειμένου τὸν ἀγνοεῖ ἐντελῶς. Θα μπορούσε κανεὶς να ἀναφέρει ὅτι ὁ ὄρος ἱεραποστολή, ἐκτὸς ἀπὸ ὅλους τῆς ἀρνητικὸς συνειρμούς δείχνει και μια ἀλαζονικὴ στάση, ἐνῶ ὁ ὄρος «μαρτυρία» ταιριάζει καλύτερα στο Ὁρθόδοξο ἦθος ταπεινώσης. Ὡς ἐκ τούτου, εἶναι καλύτερα να τροποποιηθεῖ ὁ γενικὸς τίτλος τὸν κειμένου ὡς ἐξῆς: **«Ἡ μαρτυρία τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ».** Ἡ διατύπωση ἐπίσης τὸν ὑποτίτλου μπορεί να ὀδηγήσει σε παρεξηγήσεις. Μπορεῖ να δώσει τὴν ἐντύπωση τῆς ἀπομάκρυνσης ἀπὸ τὸν χριστολογικὸ ὑπόβαθρο και να ἐρμηνευθεῖ ὡς ἐκκοσμίκευση. Δὲν κηρύττουμε τὸν Χριστὸ και τὸ Εὐαγγέλιο κατὰ κύριο λόγο; ἢ θα πρέπει να δοθεῖ προτεραιότητα σε ἄλλες πιο κοσμικὲς ἀνησυχίες; Συνεπῶς, εἶναι προτιμότερο να ἀλλάξει και ὁ ὑπότιτλος τὸν ἐγγράφου: **«Μαρτυρῶντας τὸν Χριστὸ στον κόσμο σήμερα: Κοινοποιώντας τὴν Ὁρθόδοξη ἐκκλησιακὴ ἐμπειρία τῆς ζωντανῆς πίστεως και τὰ σημεῖα τῆς παρουσίας τὸν Χριστοῦ: τὴν εἰρήνη, τὴν δικαιοσύνη, τὴν ἐλευθερία, τὴν ἀδελφοσύνη και τὴν ἀγάπη μεταξύ τῶν λαῶν και τὴν ἄρση τῶν φυλετικῶν και λοιπῶν διακρίσεων».**

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, **ὑπήκουσα εἰς τὴν ἐντολήν τὸν ἀναστάντος Κυρίου τῆς: «ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ... ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς» (Πράξ. 1,8) και «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη» (Ματθ. 28,19), θεωρεῖ τὴν προς πάσαν τὴν οἰκουμένην ἀποστολήν και μαρτυρίαν αὐτῆς ὡς ὑψιστον και πρωταρχικὸν καθήκον. Ζῶσα «ἐν τῷ κόσμῳ», ἀλλ' οὐκ «ἐκ τοῦ κόσμου» οὔσα (Ἰωάν. 17, 11 και 14-15). ἀποτελεῖ σημεῖον και εἰκόνα τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, εὐαγγελιζομένη μίαν «καινὴν κτίσιν» (Β' Κορ. 5, 17), «καινοὺς οὐρανούς και γῆν καινὴν... ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ» (Β' Πέτρ. 3, 13), ἕνα κόσμον, εἰς τὸν ὅποιον ὁ Θεός «ἐξαιλεῖται πᾶν δάκρυον ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν (τῶν ἀνθρώπων), και ὁ θάνατος οὐκ ἔσται ἔτι, οὔτε πένθος οὔτε κραυγὴ οὔτε πόνος οὐκ ἔσται ἔτι» (Ἀποκ. 21, 4- 5).**

(Εἶναι ὑψίστης σημασίας να ἐπιβεβαιωθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸν κειμένου ἡ μαρτυρία και ἡ ιεραποστολικὴ εὐθύνη τῆς Ἐκκλησίας, με τὴν ἀπαραίτητη φυσικὰ βιβλικὴ θεμελίωση αὐτῆς τῆς διάστασης τῆς ἐκκλησιακῆς τῆς ταυτότητας. Τὸ ἔλλειμμα αὐτὸ πιθανῶς οφείλεται στο ὅτι ἡ ἐντολή ἐπικαιροποίησης ἢ ἀναθεώρησης ἐγίνε για ἕνα κείμενο που κάλυπτε συγκεκριμένες μόνο πτυχές τῆς μαρτυρίας τῆς Ἐκκλησίας (Ἡ συμβολὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κλπ). Τώρα που τὸ κείμενο κάλυπτει ὅλο τὸ φάσμα τῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἡ πλήρης ἔλλειψη

αναφοράς στην ιεραποστολική ευθύνη θα δώσει την εντύπωση ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία υποβάθμισε την αποστολή της σε μια δεύτερης κατηγορίας επιλογή και όχι μια πρωτεύουσα επιταγή).

Τήν προσδοκίαν αὐτήν βιώνει ἤδη καί προγεύεται ἡ Ἐκκλησία, κατ' ἐξοχὴν ὡς ἂν τελεῖ τὴν θείαν Εὐχαριστίαν, συνάγουσα «ἐπὶ τὸ αὐτό» (Α΄ Κορ. 11, 20) τὰ διεσκορπισμένα τέκνα τοῦ Θεοῦ (Ἰωάν. 11, 52) εἰς ἓν σῶμα ἄνευ διακρίσεως φυλῆς, φύλου, ἡλικίας, κοινωνικῆς ἢ ἄλλης καταστάσεως, ὅπου «οὐκ ἔστι Ἰουδαῖος, οὐδέ Ἕλληνας, οὐκ ἔστι δούλος οὐδέ ἐλεύθερος, οὐκ ἔστι ἄρσεν καὶ θῆλυ» (Γαλ. 3, 28, πρβλ. Κολ. 3, 11), εἰς ἓνα κόσμον καταλλαγῆς, εἰρήνης καὶ ἀγάπης.

Τὴν πρόγευσιν αὐτὴν τῆς «καινῆς κτίσεως», τοῦ μεταμορφωμένου κόσμου, βιώνει ἐπίσης ἡ Ἐκκλησία εἰς τὰ πρόσωπα τῶν Ἁγίων τῆς, οἱ ὅποιοι διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ τῆς ἀρετῆς τῶν κατέστησαν ἤδη εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν εἰκόνες τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀποδεικνύοντες καὶ βεβαιοῦντες τοιοῦτοτρόπως ὅτι ἡ προσδοκία ἑνὸς κόσμου εἰρήνης, δικαιοσύνης καὶ ἀγάπης δὲν εἶναι οὐτοπία, ἀλλὰ «ἐπιζομένων ὑπόστασις» (Ἑβρ. 11, 1), δυνατὴ μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν πνευματικὸν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐμπνεομένη διαρκῶς ἀπὸ τὴν προσδοκίαν καὶ τὴν πρόγευσιν αὐτὴν τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀδιαφορεῖ διὰ τὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐκάστοτε ἐποχῆς, ἀλλὰ, ἀντιθέτως, συμμετέχει εἰς τὴν ἀγωνίαν καὶ τὰ ὑπαρξιακά προβλήματα του, αἴρουσα, ὅπως ὁ Κύριός τῆς, τὴν ὀδύνην καὶ τὰς πληγὰς, τὰς ὁποίας προκαλεῖ τὸ κακὸν εἰς τὸν κόσμον καὶ ἐπιχέουσα, ὡς ὁ καλὸς Σαμαρεῖτης, ἔλαιον καὶ οἶνον εἰς τὰ τραύματα αὐτοῦ (Λουκ. 10, 34) διὰ τοῦ λόγου «τῆς ὑπομονῆς καὶ παρακλήσεως» (Ρωμ. 15, 4, Ἑβρ. 13, 22) καὶ διὰ τῆς ἐμπράκτου ἀγάπης. Ὁ λόγος τῆς πρὸς τὸν κόσμον ἀποβλέπει πρωτίστως ὄχι εἰς τὸ νὰ κρίνη καὶ καταδικάσῃ τὸν κόσμον (πρβλ. Ἰωάν. 3, 17 καὶ 12, 47), ἀλλὰ εἰς τὸ νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὸν ὡς ὁδηγὸν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐλπίδα καὶ βεβαιότητα ὅτι τὸ κακὸν, ὑπὸ οἰανδήποτε μορφήν, δὲν ἔχει τὸν τελευταῖον λόγον εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ δὲν πρέπει νὰ ἀφεθῇ νὰ κατευθύνῃ τὴν πορείαν τῆς.

Ἀντλοῦσα ἀπὸ τὰς ἀρχὰς αὐτὰς καὶ ἀπὸ τὴν ὄλην ἐμπειρίαν καὶ διδασκαλίαν τῆς πατερικῆς, λειτουργικῆς καὶ ἀσκητικῆς τῆς παραδόσεως, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, **κατὰ τὴν «λειτουργίαν μετὰ τὴν λειτουργίαν»**, συμμετέχει εἰς τὸν προβληματισμὸν καὶ τὴν ἀγωνίαν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου ὡς πρὸς θεμελιώδη ὑπαρξιακά ζητήματα, τὰ ὅποια ἀπασχολοῦν τὸν σύγχρονον κόσμον, ἐπιθυμοῦσα νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν ἀντιμετώπισίν των, ὥστε νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὸν κόσμον ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, «ἢ πάντα νοῦν ὑπερέχουσα» (Φιλ. 4, 7), ἡ καταλλαγὴ καὶ ἡ ἀγάπη.

(Εἶναι ἀπολύτως επιτακτικὴ ἀνάγκη γιὰ μιὰ ὀρθόδοξη ιεραποστολικὴ διακήρυξη νὰ ἀναφερθῇ ἐπίσημα, ἢ ἀκόμα καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ περαιτέρω, ἡ ὀρολογία «λειτουργία μετὰ τὴν λειτουργία». Ὅπως καὶ ὁ ὅρος «μαρτυρία», ἀποτελεῖ μιὰ ἰδιαίτερα πνευματικὴ ὀρολογία, ποὺ εἰσηγήθησαν ὀρθόδοξοι (ἀρχικὰ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀναστάσιος, καὶ στὴ συνέχεια σχεδὸν ἐπιβλήθη διεθνῶς στὴν ἐπιστῆμὴ τῆς ιεραποστολικῆς). Δικαιολογεῖται ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ «στὴ συσσωρευμένη ἐμπειρία καὶ τὴ διδασκαλία τῆς ... λειτουργικῆς ... Παράδοσης (τῆς) ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας»

A. Η αξία του ανθρώπινου προσώπου

1. Η αξία του ανθρώπινου προσώπου, άπορρέουσα εκ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου ὡς εἰκόνας Θεοῦ καί εκ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ εἰς τό σχέδιον τοῦ Θεοῦ διὰ τόν ἄνθρωπον καί τόν κόσμον, ὑπῆρξεν πηγὴ ἐμπνεύσεως διὰ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι ἐνεβάθυναν εἰς τό μυστήριον τῆς θείας οἰκονομίας. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος τονίζει χαρακτηριστικῶς διὰ τόν ἄνθρωπον ὅτι ὁ Δημιουργός «οἶόν τινα κόσμον ἕτερον, ἐν μικρῷ μέγαν, ἐπὶ τῆς γῆς ἴστησιν, ἄγγελον ἄλλον, προσκυνητὴν μικτόν, ἐπόπτην τῆς ὀρατῆς κτίσεως, μύστην τῆς νοουμένης, βασιλέα τῶν ἐπὶ γῆς, ... ζῶον ἐνταῦθα οἰκονομούμενον, καί ἀλλαχοῦ μεθιστάμενον, καί πέρασ τοῦ μυστηρίου, τῆ πρὸς Θεόν νεύσει θεοῦμενον» (Λόγος ΜΕ΄, Εἰς τό Ἅγιον Πάσχα, 7. PG 36, 632 AB). Ὁ σκοπός τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου Θεοῦ εἶναι ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Χριστός, ἀνακαινίσας ἐν ἑαυτῷ τόν παλαιόν Ἀδάμ (πρβλ. Ἐφ., 2,15), «συναπεθέου γε τόν ἄνθρωπον, ἀπαρχὴν τῆς ἡμῶν ἐλπίδος» (Εὐσεβίου, Εὐαγγελικὴ Ἀπόδειξις, 4, 14. PG 22, 289A).

Τοῦτο διότι, ὅπως εἰς τόν παλαιόν Ἀδάμ ἐνυπῆρχεν ἤδη ὀλόκληρον τό ἀνθρώπινον γένος, οὕτω καί εἰς τόν νέον Ἀδάμ συνεκεφαλαιώθη ὀλόκληρον ἐπίσης τό ἀνθρώπινον γένος. «Ἄνθρωπος γέγονεν ὁ Μονογενής,... ἀνακεφαλαιώσασθαι πάλιν καί εἰς τό ἀρχαῖον ἀναλαβεῖν τό διολισθησαν γένος, τουτέστι, τό ἀνθρώπινον» (Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Ἑρμηνεῖα ἢ ὑπόμνημα εἰς τό κατά Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, Θ΄. PG 74, 273D-275A). Ἡ διδασκαλία αὐτῆ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀνεξάντλητος πηγὴ πάσης χριστιανικῆς προσπαθείας διὰ τὴν περιφρούρησιν τῆς ἀξίας καί τοῦ μεγαλείου τοῦ ἀνθρώπου, **ἰδιατέρως μάλιστα των γυναικῶν, τας οποίας η πατερική και λειτουργική της παράδοσις δια του θεσμοῦ των διακονισσῶν τοσοῦτον ἐξύψωσεν, ὥστε καθιέρωσε την συμμετοχὴν των εἰς την μυστηριακὴν διακονίαν, δια κανονικῶν οἰκουμενικῶν αποφάσεων αι οποῖαι ουδέποτε κατηργήθησαν.**

(Θα εἶναι ἐντελῶς ἀναποτελεσματικὴ μια σύγχρονη διακήρυξις σχετικὰ με την ἀποστολὴ τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας, ἐάν δεν ἐπαναβεβαιῶναι την ἀξιοπρέπεια των γυναικῶν, δεδομένης και τῆς ἰδιαίτερης μοναδικῆς παράδοσης τῆς Ὀρθοδοξίας, ἡ οποῖα με τον ἐγκυρο και κανονικῶς θεσμοθετημένο θεσμό των διακονισσῶν ἐπιτρέπει την πρόσβαση των γυναικῶν στην μυστηριακὴ λειτουργικὴ διακονία, που ουδέποτε δι' οἰκουμενικῆς συνόδου καταργήθηκε)

2. Ἐπ' αὐτῆς τῆς βάσεως εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἀναπτυχθῆ πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις ἢ διαχριστιανικὴ συνεργασία διὰ τὴν προστασίαν τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου, αὐτονοήτως δὲ καί τοῦ ἀγαθοῦ τῆς εἰρήνης **και τῆς δικαιοσύνης**, οὕτως ὥστε αἱ εἰρηνευτικαὶ προσπάθειαι ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν Χριστιανῶν νὰ ἀποκτοῦν μεγαλύτερον βᾶρος καί δύναμιν.

(Με δεδομένην την ἀμεση σχέση μεταξύ εἰρήνης και δικαιοσύνης, ὅπως διατυπώνεται στη συνέχεια του κειμένου, εἶναι ἐπιβεβλημένη ἡ ἐπαναδιατύπωση τῆς προτάσεως, ὥστε να περιλαμβάνει και ἐδῶ την «δικαιοσύνη» μετὰ την «εἰρήνη»)

3. Ὡς προϋπόθεσις μιᾶς εὐρυτέρας ἐν προκειμένῳ συνεργασίας δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ἢ κοινὴ ἀποδοχὴ τῆς ὑψίστης ἀξίας τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου. Αἱ Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, **ἐπὶ τῆ βάσει τῆς ἰδιαίτερας αὐτῶν θεολογικῆς παραδόσεως περὶ τῆς «οἰκονομίας του Ἁγίου Πνεύματος» (παραλλήλως προς την «οἰκονομίαν του Λόγου»),** καλοῦνται νὰ συμβάλουν εἰς τὴν

διαθρησκειακήν συνεννόησιν καὶ συνεργασίαν, δι' αὐτῆς δὲ εἰς τὴν ἀπάλειψιν τοῦ φανατισμοῦ ἀπὸ πάσης πλευρᾶς καὶ τοιουτοτρόπως εἰς τὴν συμφιλίωσιν τῶν λαῶν καὶ ἐπικράτησιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς εἰρήνης εἰς τὸν κόσμον πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀνεξαρτήτως φυλῆς καὶ θρησκευματος. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ συνεργασία αὕτη ἀποκλείει τόσον τὸν συγκρητισμὸν, ὅσον καὶ τὴν ἐπιδίωξιν ἐπιβολῆς οἰασδῆποτε θρησκείας ἐπὶ τῶν ἄλλων.

(Ἡ κύρια θεολογικὴ τεκμηρίωσις τοῦ διαθρησκειακοῦ διαλόγου στην παγκόσμια ιεραποστολὴ διατυπώθηκε για πρώτη φορά ἀπὸ τοὺς Ορθοδόξους (για τὴν ἀκρίβεια τὸν Μητροπολίτη τοῦ Ὁρους Λιβάνου Georges Khord), ἐπὶ τῆ βάσει τῆς «οικονομίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» (παράλληλα με τὴν «οικονομία τοῦ Λόγου»). Στην παράγραφο αὕτη δὲν δίνεται καμιά θεολογικὴ τεκμηρίωσις, ἢ ἀκόμη καὶ υπαινιγμός, παρὰ μόνον ὅτι «οἱ Ορθόδοξοι Εκκλησίες καλοῦνται νὰ βοηθήσουν στο θρησκευτικὸ διάλογο καὶ τὴν συνεργασία». Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι ὁ «θρησκευτικός» ἢ «διαθρησκευτικός» διάλογος εἶναι μια καθαρὰ κοσμικὴ διεπιστημονικὴ προσπάθεια, καὶ ἐπιπλέον μπορεῖ ἔμμεσα νὰ δώσει τὴν ἐντύπωση ἐνὸς ἀνεπιθύμητου συγκρητισμοῦ, ἐνῶ ὁ «διαθρησκειακός» διάλογος εἶναι ἕνας ιεραποστολικὸς ὅρος, που ἀναφέρεται στην ἀγαπητικὴ συνάντησις με τοὺς πιστοὺς τῶν ἄλλων ζωντανῶν θρησκευμάτων, με βάση μεταξύ ἄλλων τὴν συνάντησις καὶ συζήτησις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ με τὴ Σαμαρείτιδα. Εἶναι ἐπομένως ἀναγκαῖα ἡ παραπάνω προσθήκη).

4. **Αποτελοῦντες τμήμα τοῦ σχεδίου τῆς θείας οικονομίας** ἔχομεν τὴν πεποίθησιν ὅτι ὡς «Θεοῦ συνεργοί» (Α΄ Κορ. 3,9), δυνάμεθα νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν διακονίαν ταύτην ἀπὸ κοινοῦ μεθ' ὄλων τῶν ἀνθρώπων καλῆς θελήσεως, τῶν ἀγαπώντων τὴν κατὰ Θεὸν εἰρήνην, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας ἐπὶ τοπικοῦ, ἐθνικοῦ καὶ διεθνοῦς ἐπιπέδου. Ἡ διακονία αὕτη εἶναι ἐντολὴ Θεοῦ (Ματθ. 5,9).

(Ἡ γλώσσα τοῦ κειμένου, ἀν καὶ δὲν ὑπονοεῖται ἐσκεμμένα κάτι τέτοιο, θα μπορούσε νὰ ὀδηγήσει σε μια κατανόησις τῆς ιεραποστολῆς ἀποκλειστικὰ ὡς *missio ecclesiae*, καὶ ὄχι ὡς τμήμα τῆς θείας Οικονομίας, δηλαδὴ τῆς *missio Dei*, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Τριαδικῆς θεολογίας. Ὡς ἐκ τούτου, εἶναι ἐδῶ τὸ καλύτερο σημεῖο για νὰ ἐπιστρέψουμε ἀπὸ τὴν ἀποκλειστικὴν *missio ecclesiae* στην τριαδολογικὴν *missio Dei*).

B. Περί ἐλευθερίας καὶ εὐθύνης

1. **«Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε» (Γαλ 5:1).** Ἐν ἐκ τῶν ὑψίστων δώρων τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, τόσον ὡς συγκεκριμένον φορέα τῆς εἰκόνας τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ, ὅσον καὶ ὡς κοινωνίαν προσώπων ἀνταντακλώντων κατὰ χάριν διὰ τῆς ἐνότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τὴν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Τριάδι ζῶν καὶ κοινωνίαν τῶν θείων προσώπων, ἀποτελεῖ τὸ θεῖον δῶρον τῆς ἐλευθερίας. «Ὁ πλάσας ἀπ' ἀρχῆς τὸν ἄνθρωπον ἐλεύθερον ἀφῆκε καὶ αὐτεξούσιον, νόμῳ τῷ τῆς ἐντολῆς μόνον κρατούμενον» (Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος ΙΔ', Περί φιλοπτωχίας, 25. PG 35, 892A). Ἡ ἐλευθερία καθιστᾷ μὲν τὸν ἄνθρωπον ἰκανόν νὰ προοδεύῃ πρὸς τὴν πνευματικὴν τελειότητα, ἀλλὰ, συγχρόνως, ἐμπερικλείει τὸν κίνδυνον τῆς αὐτονομήσεως ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, **τοῦ δημιουργοῦ καὶ ἐλευθερωτοῦ τοῦ ἀνθρώπου**, καὶ, δι' αὐτῆς, τῆς πτώσεως, ἐξ οὗ καὶ αἱ τραγικαὶ συνέπειαι τοῦ κακοῦ ἐν τῷ κόσμῳ.

(Ἀντίθετα με τὴς παραδοσιακὰς κανονικὰς διατυπώσεις, στις οποίες ἐπιζητεῖται ἡ θεμελίωσις τοῦ τεκμηρίωσις μέσω τῶν Κυριακῶν (καὶ ἀν δὲν ὑπάρχουν, τῶν Παυλείων ἢ ἄλλων βιβλικῶν) λογίων, ἡ θεολογικὴ τεκμηρίωσις τοῦ κειμένου σε ὅλες τὴς ιεραποστολικὰς περιπτώσεις στερεῖται γενικὰ τῶν κατάλληλων βιβλικῶν ἀναφορῶν. Στην παράγραφο αὕτη, ἀν καὶ ὑπάρχει τὸ παῦλειο «Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε» (Γαλ. 5:1), τὸ κείμενο μεταπηδᾷ στον *Περί Φιλοπτωχίας* ΙΔ' Λόγο τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

Ως προς την διατύπωση, επίσης, για «τον κίνδυνον τῆς αὐτονομήσεως ἀπὸ τοῦ Θεοῦ», τῆς αλλοτρίωσης, εἶναι καλύτερη θεολογικὴ τεκμηρίωση ἢ ἐπεξήγηση «τοῦ δημιουργοῦ καὶ ἐλευθερωτοῦ τοῦ ἀνθρώπου»).

2. Συνέπεια τοῦ κακοῦ τούτου εἶναι αἱ ἐπικρατοῦσαι σήμερον ἐν τῇ ζωῇ ἀτέλειαι καὶ ἐλλείψεις, ὡς ἡ ἐκκοσμίκευσις, ἡ βία, ἡ ἐκλυσίς τῶν ἠθῶν, τὰ παρατηρούμενα νοσηρὰ φαινόμενα τῆς λαίλαπος τῶν ναρκωτικῶν καὶ ἄλλων ἐξαρτήσεων ~~εἰς μερίδα τῆς συγχρόνου νεότητος~~, ὁ φυλετισμὸς, οἱ ἐξοπλισμοί, οἱ πόλεμοι καὶ τὰ τούτων ἀπότοκα κοινωνικὰ κακά, ἡ καταπίεσις κοινωνικῶν ὁμάδων, θρησκευτικῶν κοινοτήτων καὶ λαῶν ὀλοκλήρων, ἡ κοινωνικὴ ἀνισότης, ὁ περιορισμὸς τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων εἰς τὸν χῶρον τῆς ἐλευθερίας τῶν συνειδήσεων καὶ τῆς θρησκευτικῆς εἰδικώτερον ἐλευθερίας, ἡ παραπληροφόρησις καὶ ἡ χειραγώγησις τῆς κοινῆς γνώμης, ἡ οἰκονομικὴ ἀθλιότης, ἡ ἀνισὸς κατανομή ἢ καὶ ἡ παντελὴς στέρησις τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων πρὸς τὸ ζῆν ἀγαθῶν, ἡ πείνα τῶν ὑποσιτιζομένων ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, αἱ βίαιαι μετακινήσεις πληθυσμῶν καὶ ἡ ἀθέμιτος διακίνησις ἀνθρώπων, τὸ προσφυγικὸν χάος, ἡ καταστροφή τοῦ περιβάλλοντος, ἡ ἀνεξέλεγκτος χρῆσις τῆς γενετικῆς βιοτεχνολογίας καὶ βιοϊατρικῆς ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἀρχήν, τὴν διάρκειαν καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Πάντα ταῦτα ὑφαίνουσι τὸ ἀπέραντον ἄγχος τῆς ἀγωνιώδους συγχρόνου ἀνθρωπότητος. **Ὁ θρησκευτικὸς φονταμενταλισμὸς ἀποτελεῖ ἐν ἐπὶ πλέον ἀρνητικὸν φαινόμενον, ἐκδηλούμενος μὲν εἰς ἀκραίας μορφάς ἐκτὸς τῆς Ὀρθοδοξίας, ἀλλὰ δυστυχῶς ἐκδηλούμενος καὶ ἐντὸς αὐτῆς, μετατρέπων τὸν χαρακτήρα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης εἰς ἰδεολογίαν μίσους. Ἐκδηλούμενος ὑπὸ χριστιανῶν ἀποτελεῖ δυστυχῶς θλιβεράν παρανόησιν τῆς ἐν Χριστῷ μαθητείας, καὶ πλήρως ἀναντίστοιχος πρὸς Ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος συνεχῶρει τοὺς ἐχθροὺς του καὶ ἤτο ἀνοικτὸς πρὸς πάντας.**

(Ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν ναρκωτικῶν καὶ ἄλλων μορφῶν ἐξάρτησις δὲν ὑπάρχει ἰδιαίτερος λόγος νὰ στοχοποιεῖται ἀποκλειστικὰ ἡ νεολαία, ἀφοῦ τέτοιαι ἐξαρτήσεαι πλήττουσι ὅλες τισ γενιές κὶ ὄχι μόνον τοὺς νέους.

Τὸ θέμα τοῦ θρησκευτικοῦ φονταμενταλισμοῦ πρέπει νὰ ἀναφερθεῖ, ὡς μὴ μορφή ἐκμετάλλευσις τῆς πίστεως καὶ κακὸ παράδειγμα συγκρητισμοῦ, καὶ ἐκ τῶν χειρότερων ἐπιλογῶν, τισ ὁποῖαι μὴ θρησκεία, ἰδιαίτερα ἡ Ὀρθόδοξη, ἔχει νὰ προσφέρει. Ἐνὸς καταδικάζεται σὴν συνέχεια τοῦ κειμένου, ὅπου κατακρίνεται ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς τῶν ἄλλων θρησκειῶν, μὴ αὐτοκριτικὴ, πού ἐν πάσει περιπτώσει λείπει τελείως ἀπὸ τοῦ κειμένου, κρίνεται ἀπολύτως ἀπαραίτητη).

3. Ἐναντὶ τῆς καταστάσεως αὐτῆς, ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀποδυνάμωσιν τῆς θεωρήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, καθῆκον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι, ὅπως προβάλλῃ σήμερον, διὰ τοῦ κηρύγματος, τῆς θεολογίας, τῆς λατρείας καὶ τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου τῆς, τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας. Ἐάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει· πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα οἰκοδομεῖ. Μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖτω, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἑτέρου ἕκαστος... Ἴνα τί γὰρ ἡ ἐλευθερία μου κρίνεται ὑπὸ ἄλλης συνειδήσεως; (Α΄ Κορ. 10, 23-24 καὶ 10,29). **Τὸ ἔλλειμμα τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ εἰς τὰ ζητήματα τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀκεραιότητος τῆς κτιστῆς δημιουργίας, ἀλλὰ καὶ τῆς παγκοσμίου οικονομίας, εἶναι κατὰ κύριον λόγον ἀποτέλεσμα τῆς ατομοκρατίας, τῆς ἀνευ οἰωνδῆποτε περιορισμῶν ἀνεξέλεγκτης ἀσκήσεως τῆς ατομικῆς ἐλευθερίας εἰς πάντας τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς (σεξουαλικὴ ἐλευθερία, νομικῶς κατοχυρωμένη ἐλευθερία συσσωρεύσεως πλοῦτου κλπ.), διακηρυχθείσης κατὰ τὴν νεωτερικότητα ὡς τῆς νέας πίστεως. Ἐλευθερία ἀνευ εὐθύνης καὶ ἀγάπης ὀδηγεῖ τελικῶς εἰς τὴν**

ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας. **Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καταβάλλει πάσαν δυνατὴν προσπάθειαν, ὥστε αἱ ἀξίαι καὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς αὐτῆς να μὴ διακηρύσσονται ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ να ἀποκτήσουν διεθνή νομικὴν ἀναγνώρισιν ὑπὸ τὴν μορφήν «Διεθνούς Διακηρύξεως Ἀνθρώπινων Ευθυνών».**

(Στο κείμενο ὑπάρχει ἀνεπαρκὴς θεολογικὴ τεκμηρίωση τῆς σχέσης ἀνάμεσα στα ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ τὴν ἀνθρώπινες εὐθύνες/υποχρεώσεις. Ὅλοι οἱ Ὁρθόδοξοι, καὶ ἰδιαίτερα οἱ Ρώσοι, ἔχουν ἐπιχειρηματολογήσει σε οἰκουμενικὴς συναντήσεις σχετικὰ με τὴν ἀναγκαιότητα τῆς προώθησης μίας νομοθετικὰ καθιερωμένης «Οἰκουμενικῆς Διακήρυξης τῶν Ἀνθρώπινων Ευθυνών», παράλληλα με ἐκείνην τῶν ἀνθρώπινων δικαιωμάτων. Ἡ ἀποτυχία τῆς νεωτερικότητας στα θέματα τῆς δικαιοσύνης, τῆς εἰρήνης, τῆς ἀκεραιότητας τῆς δημιουργίας, καὶ τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας, εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα σε κάποιον βαθμὸν τοῦ ἀτομικοῦ καὶ τῆς ἀπόλυτης, χωρὶς περιορισμοὺς καὶ ἀνεξέλεγκτης ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου σε ὅλες τὶς πτυχὲς τῆς ζωῆς (σεξουαλικὴ ἐλευθερία, νομικὰ προστατευόμενη ἐλευθερία συσσώρευσης πλοῦτου κλπ), ἡ ὁποία χαιρετίζεται ὡς ἡ νέα πίστη μετὰ τὸ Διαφωτισμὸν. Γι' αὐτὸ, ὀρθὰ ὑποστηρίζεται ὡς «Ἐλευθερία ἄνευ εὐθύνης καὶ ἀγάπης ὀδηγεῖ τελικῶς εἰς τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας». Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, οἱ ἀξίες καὶ οἱ ἀρχές τῆς ὁποίας, ἀποτελοῦν μέρος μίας κοινῆς παγκόσμιας ἠθικῆς, δὲν τὴν διακηρύττει ἀπλῶς δημόσια, ἀλλὰ ἀγωνίζεται καὶ γιὰ τὴν διεθνή νομικὴ τους κατοχύρωση).

Γ. Περὶ εἰρήνης καὶ δικαιοσύνης

1. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀναγνώριζει καὶ ἀναδεικνύει διαχρονικῶς τὴν κεντρικὴν θέσιν τῆς εἰρήνης εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὴ αὕτη ἢ ἐν Χριστῷ ἀποκάλυψις χαρακτηρίζεται **ὑπὸ τε τῶν Προφητῶν (Ναοὺμ 2,1) καὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (Ἐφ. 6,15) ὡς «εὐαγγέλιον εἰρήνης», καὶ ὁ ἀναμενόμενος Χριστὸς ὡς «ἀρχὸν εἰρήνης» Ἠσ. 9,5. Ζαχ 9,9εξ),** διότι ὁ Χριστὸς, «εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ» τὰ πάντα (Κολ. 1, 20), «εὐηγγελίσαστο εἰρήνην τοῖς μακρὰν καὶ τοῖς ἐγγύς» (Ἐφ. 2, 17) καὶ κατέστη «ἡ εἰρήνη ἡμῶν» (Ἐφ. 2, 14). Ἡ εἰρήνη αὕτη, ἢ « ὑπερέχουσα πάντα νοῦν» (Φιλ. 4, 7) εἶναι, ὡς εἶπεν ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἰς τοὺς μαθητὰς Του πρό τοῦ Πάθους, εὐρυτέρα καὶ οὐσιαστικώτερα τῆς εἰρήνης, τὴν ὁποίαν ἐπαγγέλλεται ὁ κόσμος: «Εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν, ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν» (Ἰωάν. 14, 27). Καὶ τοῦτο, διότι ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ εἶναι ὁ ὄριμος καρπὸς τῆς ἐν Αὐτῷ ἀνακεφαλαιώσεως τῶν πάντων, τῆς ἀναδείξεως τῆς ἀξίας καὶ τοῦ μεγαλείου τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου ὡς εἰκόνας Θεοῦ· τῆς προβολῆς τῆς ἐν Αὐτῷ ὀργανικῆς ἐνότητος τοῦ ἀνθρώπινου γένους καὶ τοῦ κόσμου· τῆς καθολικότητος τῶν ἀρχῶν τῆς εἰρήνης, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καί, τέλος, τῆς καρποφορίας τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης μεταξύ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν τοῦ κόσμου. Ἡ πραγματικὴ εἰρήνη εἶναι ὁ καρπὸς τῆς ἐπὶ τῆς γῆς ἐπικρατήσεως ὅλων αὐτῶν τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν. Εἶναι ἢ ἄνωθεν εἰρήνη, περὶ τῆς ὁποίας πάντοτε εὐχεται ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἰς τὰς καθημερινὰς τῆς δεήσεις, ἐξαιτουμένη ταύτην παρά τοῦ Θεοῦ, τοῦ τὰ πάντα δυναμένου καὶ εἰσακούοντος τὰς προσευχὰς τῶν μετὰ πίστεως Αὐτῷ προσερχομένων.

(Ἀντίθετα με τὴν παραδοσιακὴν οἰκουμενικὴν καὶ γενικότερες κανονικὴς διατυπώσεις, στις ὁποίας ἐπιζητεῖται ἡ θεμελίωσή τους τεκμηρίωση μέσω τῶν Κυριακῶν (καὶ ἀν δὲν ὑπάρχουν, τῶν Παυλείων ἢ ἄλλων βιβλικῶν) λογίων, ἡ πρώτη παράγραφος αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου στερεῖται τῆς κατάλληλης βιβλικῆς (Π.Δ.) θεμελίωσης περὶ τοῦ Χριστοῦ ὡς ἀρχόντος τῆς εἰρήνης, ἀν καὶ ὑπάρχουν ἀρκετὰ τέτοια χωρία που χρησιμοποιοῦνται εὐρέως στὴν λειτουργικὴ καὶ πατερικὴ).

2. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται δῆλον διατί ἡ Ἐκκλησία, ὡς «Σῶμα Χριστοῦ» (Α΄ Κορ. 12,27), δέεται πάντοτε ὑπὲρ εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, ἡ ὁποία εἰρήνη, **κατὰ τε τὴν βιβλικὴν καὶ τὴν πατερικὴν παράδοσιν** εἶναι συνώνυμον τῆς δικαιοσύνης (π.χ. «δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη κατεφίλησαν», Ψαλμ. 84/85,10, «**καὶ ἔσται τὰ ἔργα δικαιοσύνης εἰρήνη, καὶ κρατήσῃ ἡ δικαιοσύνη..**», Ησ. 32,17, «γενέσθω δὴ εἰρήνη καὶ δικαιοσύνη», Ησ. 39,8 κλπ. Βλ. ἐπίσης Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, Στρωματεῖς, 4, 25. PG 8, 1369B-72A). Ὁ δὲ Μέγας Βασίλειος προσθέτει: «οὐ δύναμαι πείσαι ἑμαυτὸν, ὅτι ἄνευ τῆς εἰς ἀλλήλους ἀγάπης καὶ ἄνευ τοῦ, τὸ εἰς ἐμέ ἦκον, εἰρηνεύειν πρὸς πάντας δύναμαι ἄξιός κληθῆναι δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Ἐπιστολή 203,1. PG 32,737B). Τοῦτο εἶναι, ὡς σημειώνει ὁ αὐτός Πατήρ, τόσο ἀυτονόητον διὰ τὸν Χριστιανόν, ὥστε «οὐδὲν οὕτως ἴδιόν ἐστι Χριστιανοῦ ὡς τὸ εἰρηνοποιεῖν» (Ἐπιστολή, 114. PG 32, 528B). Ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ μυστικὴ δύναμις, ἡ ὁποία πηγάζει ἀπὸ τὴν καταλλαγὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν οὐράνιον Πατέρα Του, «κατὰ πρόνοιαν Ἰησοῦ, τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργοῦντος, καὶ ποιῶντος εἰρήνην ἄρρητον καὶ ἐξ αἰῶνος προωρισμένην καὶ ἀποκαταλλάσσοντος ἡμᾶς ἑαυτῷ καὶ ἐν ἑαυτῷ τῷ Πατρὶ» (Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περί θείων ὀνομάτων, 11, 5, PG 3,953AB).

(Ἐπίσης καὶ σε αὐτὴν τὴν παράγραφο, γιὰ τὴν σχέση μετὰξὺ εἰρήνης καὶ δικαιοσύνης ὑπάρχει ἐλλιπὴς βιβλικὴ τεκμηρίωση, ποὺ τόσο συχνὰ χρησιμοποιεῖται στὴν λειτουργικὴ καὶ πατερικὴ μας παράδοση (π.χ. «δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη κατεφίλησαν», Ψαλμ. 84/85:10, «**καὶ ἔσται τὰ ἔργα δικαιοσύνης εἰρήνη, καὶ κρατήσῃ ἡ δικαιοσύνη..**», Ησ. 32:17, «γενέσθω δὴ εἰρήνη καὶ δικαιοσύνη», Ησ. 39:8 κλπ.). Ὅλες οἱ παραπάνω παλαιοδιαθηκικὲς ἀναφορὲς ἀγνοοῦνται καὶ ἡ θεολογικὴ τεκμηρίωση τῆς σχέσης μετὰξὺ εἰρήνης καὶ δικαιοσύνης ἀναζητᾶται στὸν... Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα).

3. Ὁφείλομεν συγχρόνως νὰ ὑπογραμμίσωμεν ὅτι τὰ δῶρα τῆς εἰρήνης καὶ τῆς δικαιοσύνης ἐξαρτῶνται καὶ ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης συνεργίας. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα χορηγεῖ πνευματικὰ δῶρα, ὅταν ἐν μετάνοιᾳ ἐπιζητῶμεν τὴν εἰρήνην καὶ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ. Τὰ δῶρα ταῦτα τῆς εἰρήνης καὶ δικαιοσύνης ἐμφανίζονται ἐκεῖ ἔνθα οἱ Χριστιανοὶ καταβάλλουν προσπαθείας εἰς τὸ ἔργον τῆς πίστεως, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐλπίδος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν (Α΄ Θεσ. 1,3).

4. Ἡ ἀμαρτία εἶναι πνευματικὴ ἀσθένεια, τῆς ὁποίας τὰ ἐξωτερικὰ συμπτώματα εἶναι αἱ ταραχαί, αἱ ἔριδες, τὰ ἐγκλήματα καὶ οἱ πόλεμοι, μετὰ τῶν τραγικῶν αὐτῶν συνεπειῶν. Ἡ Ἐκκλησία ἐπιδιώκει νὰ ἐξαλείψῃ οὐ μόνον τὰ ἐξωτερικὰ συμπτώματα αὐτῆς τῆς ἀσθενείας, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν ἀσθένειαν, τὴν ἀμαρτίαν.

5. Συγχρόνως, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία θεωρεῖ καθῆκον αὐτῆς νὰ ἐπικροτῇ πᾶν ὅ,τι ἐξυπηρετεῖ πράγματι τὴν εἰρήνην (Ρωμ. 14,19) καὶ ἀνοίγει τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀδελφοσύνην, τὴν ἀληθῆ ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀμοιβαίαν ἀγάπην μετὰξὺ ὅλων τῶν τέκνων τοῦ ἐνός οὐρανοῦ Πατρός, ὡς καὶ μετὰξὺ ὅλων τῶν λαῶν τῶν ἀποτελοῦντων τὴν ἐνιαίαν ἀνθρωπίνην οἰκογένειαν. Συμπάσχει δὲ μεθ' ὅλων τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι εἰς διάφορα μέρη τοῦ κόσμου στεροῦνται τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς δικαιοσύνης.

Δ. Ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἀποτροπὴ τοῦ πολέμου

1. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καταδικάζει γενικῶς τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον θεωρεῖ ἀπόρροιαν τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ κακοῦ καὶ τῆς ἀμαρτίας. «Πόθεν πόλεμοι καὶ μάχαι ἐν ὑμῖν; Οὐκ ἐντεῦθεν, ἐκ τῶν ἡδονῶν ὑμῶν τῶν στρατευομένων ἐν τοῖς μέλεσιν ὑμῶν;» (Ἰακ. 4,1). Ἐκαστος πόλεμος ἀποτελεῖ ἀπειλὴν καταστροφῆς τῆς

δημιουργίας και της ζωής. Όπως ιδιαιτέρως, εις περιπτώσεις πολέμων δι' όπλων μαζικής καταστροφής, αί συνέπειαι θά είναι τρομακτικάί, όχι μόνον διότι θά επέλθῃ ὁ θάνατος εις ἀπρόβλεπτον ἀριθμόν ἀνθρώπων, ἀλλά καί διότι δι' ὅσους θά ἐπιζήσουν ὁ βίος θά καταστῆ ἀβίωτος. Θά ἐμφανισθοῦν ἀνίατοι ἀσθένειαι, θά προκληθοῦν γενετικάί ἀλλαγαί καί ἄλλα δεινά, τὰ ὅποια θά ἐπηρεάζουν καταστρεπτικῶς καί τās ἐπομένας γενεάς.

Λίαν ἐπικίνδυνος δέν είναι μόνον ὁ πυρηνικός ἐξοπλισμός, ἀλλά καί οἱ χημικοί, οἱ βιολογικοί καί πάσης μορφῆς ἐξοπλισμοί, οἱ ὅποιοι δημιουργοῦν τήν ψευδαίσθησιν τῆς ὑπεροχῆς καί κυριαρχίας ἐπί τοῦ περιβάλλοντος κόσμου. Τοιοῦτοι ἐξοπλισμοί καλλιεργοῦν ἀτμόσφαιραν φόβου καί ἐλλείψεως ἐμπιστοσύνης καί καθίστανται αἰτία ἐνός νέου ἀνταγωνισμοῦ ἐξοπλισμῶν.

2. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, θεωροῦσα κατ' ἀρχήν τόν πόλεμον ἀπόρροιαν τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ κακοῦ καί τῆς ἀμαρτίας, ἐνθαρρύνει πᾶσαν πρωτοβουλίαν καί προσπάθειαν πρὸς πρόληψιν ἢ ἀποτροπῆν αὐτοῦ διὰ τοῦ διαλόγου καί διὰ παντός ἄλλου προσφόρου μέσου. Εἰς περίπτωσιν κατὰ τήν ὁποίαν ὁ πόλεμος καταστῆ ἀναπόφευκτος, ἡ Ἐκκλησία συνεχίζει προσευχομένη καί μεριμνῶσα ποιμαντικῶς διὰ τὰ τέκνα αὐτῆς, ~~τὰ ὅποια ἐμπλέκονται εἰς τās πολεμικάς συγκρούσεις~~—διὰ τήν υπεράσπισιν τῆς ζωῆς καί τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν, καταβάλλουσα πᾶσαν προσπάθειαν διὰ τήν ταχύτεραν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης καί τῆς ἐλευθερίας.

(Προκειμένου να μην δοθεῖ ἡ ἐντύπωση ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία σχετικοποιεῖ τήν ἀδιαπραγμάτευτη φιλειρηνική τῆς στάση, καί με δεδομένες τίς συχνές κατηγορίες ἐναντίον τῆς περὶ εὐλογίας τῶν ὄπλων, ἡ πρόταση γιὰ τὰ τέκτα τῆς «τὰ ὅποια ἐμπλέκονται εἰς τās πολεμικάς συγκρούσεις» θά πρέπει νὰ ἀπαλειφθεῖ, χωρὶς νὰ ἀλλάξει ἡ βασική επιχειρηματολογία, ἀφοῦ θὰ παραμείνει τὸ «διὰ τήν υπεράσπισιν τῆς ζωῆς καί τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν»).

3. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καταδικάζει ἐντόνως τās ποικιλομόρφους συγκρούσεις καί τούς πολέμους, τούς ὀφειλομένους εἰς φανατισμόν, προερχόμενον ἐκ θρησκευτικῶν ἀρχῶν. Βαθεῖαν ἀνησυχίαν προκαλεῖ ἡ μόνιμος τάσις ἀυξήσεως τῶν καταπιέσεων καί διώξεων τῶν χριστιανῶν καί ἄλλων κοινοτήτων, ἐξ αἰτίας τῆς πίστεως αὐτῶν, εἰς τήν Μέσην Ἀνατολήν καί ἀλλαγῶν, καθῶς καί αἱ ἀπόπειραι ἐκριζώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐκ τῶν παραδοσιακῶν κοιτιδῶν αὐτοῦ. Τοιουτοτρόπως, ἀπειλοῦνται αἱ ὑφιστάμεναι διαθρησκειακαί καί διεθνεῖς σχέσεις, ἐνῶ πολλοί χριστιανοί ἀναγκάζονται νὰ ἐγκαταλείψουν τās ἐστίας αὐτῶν. Οἱ ἀνά τόν κόσμον Ὁρθόδοξοι συμπάσχουν μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν χριστιανῶν καί ὄλων τῶν ἄλλων διωκομένων ἐν τῇ περιοχῇ καί καλοῦν εἰς ἐξεύρεσιν δικαίας καί μονίμου λύσεως τῶν προβλημάτων τῆς περιοχῆς.

Καταδικάζονται ἐπίσης πόλεμοι, ἐμπνεόμενοι ὑπὸ ἐθνικισμοῦ, προκαλοῦντες **γενοκτονίας**, ἐθνοκαθάρσεις, μεταβολάς κρατικῶν ὁρίων καί κατάληψιν ἐδαφῶν.

(Ἡ ἐξαίρετη επιχειρηματολογία αὐτῆς τῆς παραγράφου, με τὸν κατάλογο σὲν τελευταία πρόταση, εἶναι ἐλλιπής χωρὶς ἀναφορὰ σὲν γενοκτονία. Ἡ παράλειψή τῆς μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ περισσότερα προβλήματα ἀπὸ ὅσα ἡ ἐνταξή τῆς).

Ε. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐναντι τῶν διακρίσεων

1. Ὁ Κύριος, ὡς Βασιλεὺς τῆς δικαιοσύνης (Ἐβρ. 7, 2-3), ἀποδοκιμάζει τήν βίαν καί τήν ἀδικίαν (Ψαλμ. 10, 5) καί καταδικάζει τήν ἀπάνθρωπον στάσιν πρὸς τόν πλησίον (Μάρκ. 25, 41-46. Ἰακ. 2, 15-16). Εἰς τήν Βασιλείαν Αὐτοῦ, ἡ ὁποία

εικονίζεται καί εἶναι παροῦσα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Του ἤδη ἐδῶ εἰς τὴν γῆν, δὲν ὑπάρχει τόπος οὔτε διὰ τὸ μῖσος, οὔτε δι' ἔχθραν καί μισαλλοδοξίαν (Ἦσ. 11, 6. Ρωμ. 12, 10).

2. Ἡ θέσις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι ἐν προκειμένῳ σαφής. Ἡ Ἐκκλησία πιστεύει ὅτι ὁ Θεός «ἐποίησεν ἐξ ἐνός αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς» (Πράξ. 17, 26) καί ὅτι ἐν Χριστῷ «οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ οὐδέ Ἕλλην, οὐκ ἐν δούλῳ οὐδέ ἐλεύθερος, οὐκ ἐν ἄρσεν καί θήλυ· πάντες γάρ εἰς ἓστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Γαλ. 3, 28). Εἰς τὸ ἐρώτημα «καί τίς ἐστὶ μου πλησίον;» ὁ Χριστός ἀπήντησε διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου (Λουκ. 10,25-37). Καί οὕτως ἐδίδαξε τὴν κατάλυσιν παντός μεσοτοιχοῦ ἔχθρας καί προκαταλήψεως (Εφ. 2,14). Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ὁμολογεῖ ὅτι ἕκαστος ἄνθρωπος, ἀνεξαρτήτως χρώματος, θρησκείας, φυλῆς, φύλου, ἐθνικότητος, γλώσσης, ἔχει δημιουργηθῆ κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ καί ἀπολαμβάνει ἴσα δικαιώματα ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Συνεπῆς πρὸς τὴν πίστιν αὐτήν, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν δέχεται τὰς διακρίσεις δι' ἕκαστον ἐκ τῶν προαναφερθέντων λόγων, ἐφ' ὅσον αὐταὶ προϋποθέτουν ἀξιολογικὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων.

(Ἡ σωστὴ προσθήκη στο ἀρχικὸ κείμενο τῆς Τρίτης Προσυνοδικῆς, «Καί οὕτως ἐδίδαξε τὴν κατάλυσιν παντός μεσοτοιχοῦ ἔχθρας καί προκαταλήψεως» πρέπει νὰ συμπεριλάβει ἐπίσης τὴ βιβλικὴ ἀναφορά (Εφ. 2:14), γιὰ νὰ προσδώσει περισσότερὴ ἀξιοπιστία στο κείμενο).

3. Ἡ Ἐκκλησία, ἐν τῷ πνεύματι τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καί τῆς ἴσης μεταχειρίσεως τῶν ἀνθρώπων, ἀξιολογεῖ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν αὐτῶν ὑπὸ τὸ φῶς τῆς διδασκαλίας αὐτῆς περὶ τῶν μυστηρίων, τῆς οἰκογενείας, τῆς θέσεως τῶν δύο φύλων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καί τῶν ἐν γένει ἀξίων τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως. Ἡ Ἐκκλησία ἔχει δικαίωμα ἵνα διακηρύττῃ τὴν μαρτυρίαν τῆς διδασκαλίας τῆς εἰς τὸν δημόσιον χῶρον.

ΣΤ Ἡ προφητικὴ ἀποστολὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ὡς μαρτυρία ἀγάπης ἐν διακονίᾳ.

(Ἡ ἔλλειψη παλαιοδιαθηκικῶν ἀναφορῶν φαίνεται πως οδήγησε δυστυχῶς στὴν ἀπάλειψη τοῦ ὀρου 'Προφητικὴ' ἀπὸ τὸν ἀρχικὸ τίτλο τοῦ κεφ. 6 στο κείμενο τῆς Προσυνοδικῆς τοῦ 1986).

1. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἐπιτελοῦσα τὴν σωτήριον αὐτῆς ἀποστολὴν ἐν τῷ κόσμῳ, μεριμνᾷ ἐμπράκτως διὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους χρίζοντας βοήθειας, τοὺς πεινῶντας, τοὺς ἀπόρους, τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ἀναπήρους, τοὺς υπερήλικας, τοὺς διωκομένους, τοὺς αἰχμαλώτους, τοὺς φυλακισμένους, τοὺς ἀστέγους, τὰ ὀρφανὰ, τὰ θύματα τῶν καταστροφῶν καί τῶν πολεμικῶν συγκρούσεων, τῆς ἐμπορίας ἀνθρώπων καί τῶν συγχρόνων μορφῶν δουλείας. Αἱ καταβαλλόμεναι ὑπὸ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας προσπάθειαι διὰ τὴν καταπολέμησιν τῆς ἐνδείας καί τῆς κοινωνικῆς ἀδικίας ἀποτελοῦν ἔκφρασιν τῆς πίστεως αὐτῆς καί διακονίαν Αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος ἐταῦπισεν Ἐαυτὸν πρὸς πάντα ἄνθρωπον, ἰδίως πρὸς τοὺς ἐν ἀνάγκαις εὕρισκομένους: «Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε» (Ματθ. 25, 40). Ἐν τῇ πολυπύχῳ ταύτῃ κοινωνικῇ διακονίᾳ, ἡ Ἐκκλησία δύναται νὰ συνεργάζεται μετὰ τῶν διαφόρων σχετικῶν κοινωνικῶν φορέων.
2. Οἱ ἀνταγωνισμοὶ καί αἱ ἐχθρότητες ἐν τῷ κόσμῳ εἰσάγουν ἀδικίαν καί ἀνισότητά εἰς τὴν συμμετοχὴν τῶν ἀνθρώπων καί τῶν λαῶν εἰς τὰ ἀγαθὰ τῆς

θείας δημιουργίας. Στερούν από εκατομμύρια ανθρώπων τὰ βασικά αγαθά και οδηγούν εις εξαθλίωσιν τῆς ἀνθρωπίνης υπάρξεως, προκαλοῦν μαζικές μεταναστεύσεις πληθυσμῶν, διεγείρουν ἔθνικὰς, θρησκευτικὰς και κοινωνικὰς συγκρούσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπειλοῦν τὴν ἐσωτερικὴν συνοχὴν τῶν κοινωνιῶν.

3. Ἡ Ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ μείνη ἀδιάφορος ἔναντι τῶν οικονομικῶν καταστάσεων, αἱ ὁποῖαι ἐπηρεάζουν ἀρνητικῶς ὁλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐπιμένει εις τὴν ἀνάγκην, οὐχὶ μόνον ἡ οικονομία νὰ ἐρείδῃται ἐπὶ ἠθικῶν ἀρχῶν, ἀλλὰ και ἐμπράκτως νὰ διακονῆται δι' αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος, συμφώνως και πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, “κοπιῶντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων, μνημονεύειν τε τῶν λόγων τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὅτι αὐτὸς εἶπε· μακάριόν ἐστι μᾶλλον διδόναι ἢ λαμβάνειν” (Πράξ. 20,35). **Καθοδηγούμενη ὑπὸ τοῦ παραδείγματος τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, εις τὴν ὁποῖαν ἴσχυε ἡ κοινοκτημοσύνη και οἱ πιστοὶ «εἶχον ἅπαντα κοινά, και τὰ κτήματα και τὰς ὑπάρξεις ἐπίπρασκον και διεμέριζον αὐτὰ πᾶσι καθὸτι ἂν τις χρεῖαν εἶχε»** (Πράξ. 2,44-45, βλ. ἐπίσης 5,1εξ), ἢ τῶν διατάξεων τῆς Π.Δ. περὶ παραγραφῆς τῶν χρεῶν εις τοὺς θεσμοὺς τοῦ σαββαταίου και ἰωβηλαίου ἔτους, ἰδιαίτερος δε τοῦ παυλείου προγράμματος τῆς λογείας, ὑπέρτατος στόχος τῆς ὁποίας ἦτο **«ὅπως γένηται ἰσότης, Β' Κορ. 8,14)**, ἡ Ἐκκλησία πάντοτε ἐφρόντιζε για τὴν ἰσοκατανομὴν και τὴν κοινωνίαν τῶν υλικῶν αγαθῶν. Ὁ Μ. Βασίλειος γράφει ὅτι “σκοπὸς οὖν ἐκάστῳ προκεῖσθαι ὀφείλει ἐν τῷ ἔργῳ ἢ ὑπηρεσίᾳ τῶν δεομένων, οὐχὶ ἡ ἰδία αὐτοῦ χρεῖα” (Ὅροι κατὰ πλάτος ΜΒ' . PG 31, 1025 Α).

(Ἀντίθετα με τὴν παραδοσιακὴν οἰκουμηνικὴν και γενικότερην κανονικὴν διατυπώσιν, στίς ὁποῖες ἐπιζητεῖται ἡ θεμελίωσις τῶν τεκμηρίων μέσω τῶν Κυριακῶν (και ἀν δὲν ὑπάρχουν, τῶν Παυλείων ἢ ἄλλων βιβλικῶν) λογίων, ἡ θεολογικὴ τεκμηρίωσις τοῦ κειμένου σε ὁρισμένες περιπτώσεις στερεῖται τῶν κατάλληλων βιβλικῶν. Το κείμενον θα ἀποκτήσῃ περισσότερη ἀξιοπιστία ὡς πρὸς τὴν φιλάνθρωπην διακονίαν, ἀν σημαντικοὶ βιβλικοὶ θεσμοί, ὅπως τὸ πρόγραμμα τῆς λογείας τοῦ Ἀπ. Παύλου, ἀλλὰ και ἄλλοι παλαιοδιαθηκικοὶ θεσμοί, προστεθοῦν ὡς ἀπαραίτητη βιβλικὴ θεολογικὴ θεμελίωσις. Προτείνεται, λοιπὸν, νὰ συμπεριληφθῇ τὸ παράδειγμα τῆς Πρώτης Ἐκκλησίας σ' αὐτὴ τὴν παράγραφο)

4. Τὸ χάσμα μεταξὺ πλουσίων και πτωχῶν διευρύνεται δραματικῶς ἐξ αἰτίας τῆς οικονομικῆς κρίσεως, ἢ ὁποῖα εἶναι συνήθως ἀποτέλεσμα κερδοσκοπίας χωρὶς φραγμοὺς ἐκ μέρους οικονομικῶν παραγόντων, συγκεντρώσεως τοῦ πλούτου εις χεῖρας ὀλίγων και στρεβλῆς οικονομικῆς δραστηριότητος, ἢ ὁποῖα, στερουμένη δικαιοσύνης και ἀνθρωπιστικῆς εὐαισθησίας, δὲν ἐξυπηρετεῖ, τελικῶς, τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας τῆς ἀνθρωπότητος. Βιώσιμος οικονομία εἶναι ἐκείνη, ἢ ὁποῖα συνδυάζει τὴν ἀποτελεσματικότητα μετὰ δικαιοσύνης και κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης.
5. Ὑπὸ τὰς τραγικὰς ταύτας καταστάσεις, κατανοεῖται ἡ τεραστία εὐθύνη τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν καταπολέμησιν τῆς πείνης και πάσης ἄλλης μορφῆς ἐνδείας ἐν τῷ κόσμῳ, **και γενικῶς τῆς παντελοῦς εξαλείψεως τῆς πτωχείας.** Ἐν τοιοῦτον φαινόμενον εις τὴν ἐποχὴν μας, κατὰ τὴν ὁποῖαν αἱ χῶραι ζοῦν ὑπὸ καθεστῶς παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, ὑποδηλοῖ τὴν σοβαρὰν κρίσιν ταυτότητος τοῦ συγχρόνου κόσμου, διότι ἡ πείνα οὐχὶ μόνον ἀπειλεῖ τὸ θεῖον δῶρον τῆς ζωῆς ὁλοκλήρων λαῶν, ἀλλὰ και θίγει τὸ μεγαλεῖον και τὴν ἱερότητα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, συγχρόνως δὲ προσβάλλει και τὸν ἴδιον τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο, ἂν ἡ μέριμνα διὰ τὴν ἰδικὴν μας τροφήν εἶναι θέμα υλικόν, ἢ μέριμνα διὰ τὴν τροφήν τοῦ συνανθρώπου μας εἶναι θέμα πνευματικόν (Ἰακ. 2, 14-18). Ἀποτελεῖ, ἐπομένως, ἀποστολὴν ὅλων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν νὰ

ἐπιδεικνύουν ἀλληλεγγύην καί νά ὀργανώνουν ἀποτελεσματικῶς τήν βοήθειάν των πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς ἀδελφούς

(Χωρὶς ἀναφορά σὴν παντελή ἐξάλειψη τῆς φτώχειας τὸ κείμενο μπορεῖ νά δώσει τὴν ἐντύπωση πὼς ἀγνοεῖ τὴν βιβλική ἐπιταγή, ὅτι «οὐδεὶς ἐνδεής» πρέπει νά ὑπάρχει ἀνάμεσά μας (Πράξ. 4:34).

6. Ἡ Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἐν τῷ καθολικῷ σώματι αὐτῆς, περικλείουσα εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς πολλοὺς λαοὺς τῆς γῆς, ἀναδεικνύει τὴν ἀρχὴν τῆς πανανθρωπίνου ἀλληλεγγύης καὶ ὑποστηρίζει τὴν στενοτέραν συνεργασίαν λαῶν καὶ κρατῶν πρὸς εἰρηνικὴν ἐπίλυσιν τῶν διαφορῶν.
7. Ἀνησυχίαν προκαλεῖ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἡ διαρκῶς αὐξανομένη ἐπιβολὴ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἐνὸς καταναλωτικοῦ τρόπου ζωῆς, ὁ ὁποῖος στερεῖται τῶν χριστιανικῶν ἠθικῶν ἀξιῶν. Ὑπὸ τὴν ἐννοίαν αὐτήν, ὁ καταναλωτισμὸς οὗτος, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς ἐκκοσμικευμένης παγκοσμιοποιήσεως, τείνει νά ὀδηγήσῃ τοὺς λαοὺς εἰς τὴν ἀπώλειαν τῶν πνευματικῶν καταβολῶν αὐτῶν, εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀμνησίαν καὶ εἰς τὴν λήθην τῶν παραδόσεων.
8. Τὰ μέσα γενικῆς ἐνημερώσεως οὐχὶ σπανίως τελοῦν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον μιᾶς ἰδεολογίας φιλελευθέρως παγκοσμιοποιήσεως καὶ οὕτω καθίστανται διαυλοὶ διαδόσεως τοῦ καταναλωτισμοῦ καὶ τῆς ἀνηθικότητος. Ἰδιαιτέραν ἀνησυχίαν προκαλοῦν περιστατικὰ, καθ' ἃ ἡ στάσις ἐναντι τῶν θρησκευτικῶν ἀξιῶν χαρακτηρίζεται διὰ τὴν ἔλλειψιν σεβασμοῦ, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ βλασφημίαν, προξενοῦντα διχασμοὺς καὶ ἐξεγέρσεις ἐντὸς τῆς κοινωνίας. Ἡ Ἐκκλησία προειδοποιεῖ τὰ τέκνα αὐτῆς διὰ τὸν κίνδυνον τοῦ ἐπηρεασμοῦ τῶν συνειδήσεων διὰ τῶν μέσων ἐνημερώσεως καὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν οὐχὶ διὰ τὴν προσέγγισιν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν χειραγώγησίν των.
9. Εἰς τὴν πορείαν, ἣν διανύει ἡ Ἐκκλησία, κηρύττουσα καὶ ἀσκοῦσα τὴν σωτήριον ἀποστολὴν αὐτῆς διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ὀλοὲν καὶ τακτικώτερον ἔρχεται ἀντιμέτωπος μετὰ τῶν ἐκφάνσεων τῆς ἐκκοσμικεύσεως. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καλεῖται νά ἐπαναδιατυπώσῃ καὶ φανερώσῃ τὴν προφητικὴν μαρτυρίαν τῆς εἰς τὸν κόσμον, στηριζομένη εἰς τὴν ἐμπειρίαν τῆς πίστεως, ὑπενθυμίζουσα ἐν ταῦτῳ καὶ τὴν πραγματικὴν ἀποστολὴν αὐτῆς, διὰ τῆς καταγγελίας τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς καλλιέργειας συνειδήσεως ἐνότητος εἰς τὸ ποίμνιον αὐτῆς. Οὕτω, διανοίγεται εὐρὺ πεδῖον δι' αὐτήν, δεδομένου ὅτι ὡς οὐσιαστικὸν στοιχεῖον τῆς ἐκκλησιολογικῆς τῆς διδασκαλίας προβάλλει εἰς τὸν διεσπασμένον κόσμον τὴν εὐχαριστιακὴν κοινωνίαν καὶ ἐνότητα.
10. Ὁ πόθος τῆς συνεχοῦς αὐξήσεως τῆς εὐημερίας καὶ ἡ ἄμετρος κατανάλωσις ἀναποφεύκτως ὀδηγοῦν εἰς τὴν δυσανάλογον χρῆσιν καὶ τὴν ἐξάντλησιν τῶν φυσικῶν πόρων. Ἡ δημιουργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κτίσις, ἡ ὁποία ἐδόθη εἰς τὸν ἄνθρωπον ἔργάζεσθαι καὶ φυλάσσειν αὐτήν (πρβλ. Γεν. 2.15), ὑφίσταται τὰς συνεπείας τῆς ἁμαρτίας τοῦ ἀνθρώπου: «Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἐκούσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Οἶδαμεν γὰρ ὅτι πάντα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν» (Ρωμ. 8.20-22).

Ἡ οἰκολογικὴ κρίσις, ἡ ὁποία συνδέεται πρὸς τὰς κλιματολογικὰς ἀλλαγὰς καὶ τὴν ὑπερθέρμανσιν τοῦ πλανῆτου, καθιστᾷ ἐπιτακτικὸν τὸ χρέος τῆς Ἐκκλησίας ὅπως συμβάλῃ, διὰ τῶν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς πνευματικῶν μέσων,

εις τήν προστασίαν τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ ἐκ τῶν συνεπειῶν τῆς ἀνθρωπίνης ἀπληστίας. Ἡ ἀπληστία διὰ τήν ἱκανοποίησιν τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν ὀδηγεῖ εἰς τήν πνευματικὴν πτώχευσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰς τήν καταστροφὴν τοῦ περιβάλλοντος. **Οἱ Ὀρθόδοξοι δεν αγνοοῦν ὅτι αἱ ποικίλαι ὀφειες τῆς κλιματικῆς ἀλλαγῆς, τῆς οικολογικῆς καὶ οικονομικῆς κρίσεως, καθὼς καὶ τῆς κρίσεως τοῦ χρέους εἶναι ἀλληλένδετα καὶ ἡ μία τροφοδοτεῖ τῆς ἄλλης, δημιουργοῦσαι εἰς πολλὰ μέρη τοῦ πλανῆτου δεινὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ θέτουσαι εἰς κίνδυνον καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιβίωσίν των. Ἡ ἀκρατος ἀπελευθέρωσις των αγορῶν, ἡ ἀπορρύθμισις, καὶ ἡ ἀσύδοτος ἰδιωτικοποίησις των ἀγαθῶν καὶ των υπηρεσιῶν, ὀδηγοῦν εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς κτιστῆς δημιουργίας, τὴν κατάργησιν των κοινωνικῶν υπηρεσιῶν καὶ προγραμμάτων, καὶ ἀνοίγουν τὰς οικονομίας ἐκτὸς συνόρων πρὸς μίαν δῆθεν ἀπεριόριστον ἀνάπτυξιν τῆς παραγωγῆς. Δέν πρέπει νὰ λησμονῆται ὅτι ὁ φυσικὸς πλοῦτος τῆς γῆς δέν εἶναι περιουσία τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ τοῦ Δημιουργοῦ : «Τοῦ Κυρίου ἢ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἢ οἰκουμένη καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ» (Ψαλμ. 23,1).**

Οὕτως, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τονίζει τὴν προστασίαν τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς καλλιέργειας τῆς εὐθύνης τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τοῦ θεοσδότου περιβάλλοντος καὶ διὰ τῆς προβολῆς τῶν ἀρετῶν τῆς ὀλιγαρκείας καὶ τῆς ἐγκρατείας. Ὀφείλομεν νὰ ἐνθυμώμεθα ὅτι ὄχι μόνον αἱ σημεριναί, ἀλλὰ καὶ αἱ μελλοντικαὶ γενεαὶ ἔχουν δικαίωμα ἐπὶ τῶν φυσικῶν ἀγαθῶν, τὰ ὅποια μᾶς ἐχάρισεν ὁ Δημιουργός.

(Ἀν καὶ ἡ γενικὴ ἰδέα τῆς σύνδεσης μεταξύ τῆς οικονομίας καὶ τῆς οικολογίας ομολογεῖται σὲ αὐτὴν τὴν παράγραφο, δεν προσφέρεται κάποια ἐπιστημολογικὴ ἐπιχειρηματολογία. Μία Ὀρθόδοξη ἱεραποστολικὴ διακήρυξις δεν μπορεῖ νὰ ἀγνοεῖ τὸ γεγονός πως οἱ διάφορες ὀφειες τῆς κλιματικῆς, οικολογικῆς, οικονομικῆς κρίσεως καθὼς καὶ τῆς κρίσεως χρέους εἶναι ἀλληλένδετες καὶ ἀλληλοεξαρτώμενες, ὀδηγώντας πολλοὺς ἀνθρώπους σὲ πολλὰ μέρη τοῦ κόσμου νὰ υποφέρουν βάζοντας σὲ κίνδυνον τὴν ἐπιβίωσίν τους. Ἡ ἀνεξέλεγκτη ἀπελευθέρωσις τῆς αγοράς, ἡ ἀπορρύθμιση καὶ ἡ ἀνεμπόδιση ἰδιωτικοποίησις ἀγαθῶν καὶ υπηρεσιῶν ἐκμεταλλεῦνται ὅλη τὴν δημιουργία, διαλύουν τὰ κοινωνικὰ προγράμματα καὶ τῆς υπηρεσίης, διευρύνοντας τῆς οικονομίης πέρα ἀπὸ τὰ ἐθνικὰ σύνορα με μίαν φαινομενικὰ ἀπεριόριστη αὐξηση τῆς παραγωγῆς. Σὲ γενικὲς γραμμῆς, τὸ κείμενον καταδεικνύει σωστά τὰ αἰτία των δεινῶν τοῦ κόσμου, π.χ. τὴν ἀμαρτία ὡς τὴν πραγματικὴν αἰτία τοῦ πολέμου, με τὸν τελευταῖον νὰ εἶναι τὸ σύμπτωμά τῆς. Αὐτό, ὅμως, τὸ εἶδος ἐρμηνευτικῆς πρέπει νὰ ἀκολουθεῖται καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις, ὅπως ἡ φτώχεια ἢ ἡ σύνδεση μεταξύ οικονομίας καὶ οικολογίας. Ἀλλιῶς δίνει τὴν ἐντύπωση μίης Ὀρθοδοξίας που ἐκφράζει μίαν ἐσωτερικὴν καὶ ὄχι ολιστικὴν πνευματικότητα).

11. Διὰ τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἡ ἱκανότης πρὸς ἐπιστημονικὴν ἔρευναν τοῦ κόσμου ἀποτελεῖ θεόσδοτον δῶρον εἰς τὸν ἀνθρώπον. Συγχρόνως ὅμως πρὸς αὐτὴν τὴν κατάφασιν, ἡ Ἐκκλησία ἐπισημαίνει τοὺς κινδύνους, οἱ ὅποιοι ὑποκρύπτονται εἰς τὴν χρῆσιν ὀρισμένων ἐπιστημονικῶν ἐπιτευγμάτων. Θεωρεῖ ὅτι ὁ ἐπιστήμων εἶναι μὲν ἐλεύθερος νὰ ἐρευνᾷ, ἀλλὰ καὶ ὅτι **ὀφείλει νὰ μὴ παραβιάζει βασικὰς χριστιανικὰς καὶ ἀνθρωπιστικὰς ἀρχάς**: Ἐπίπαντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει (Α' Κορ. 6, 12) καὶ Ἐπίπαντα καλὸν οὐ καλόν, ὅταν μὴ καλῶς γίνηται (Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Λόγος Θεολογικός Α', 4, PG 36, 16 C). Ἡ θέσις αὕτη τῆς Ἐκκλησίας ἀποδεικνύεται πολλαπλῶς ἀπαραίτητος διὰ τὴν ὀρθὴν ὀριοθέτησιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τὴν ἀξιοποίησιν τῶν καρπῶν τῆς ἐπιστήμης, εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς τομεῖς τῆς ὀποίας, ἴδια δὲ τῆς βιολογίας, ἀναμένονται νέα ἐπιτεύγματα, ἀλλὰ καὶ κίνδυνοι. Ἐν ταῦτῳ, ὑπογραμμίζομεν τὴν ἀναμφισβήτητον ἱερότητα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἀπὸ τῆς συλλήψεως μέχρι τοῦ φυσικοῦ θανάτου.

(Η αναφορά στο καθήκον των επιστημόνων να σταματούν την έρευνά τους, όταν βασικές χριστιανικές και ανθρωπιστικές αρχές παραβιάζονται, μπορεί να συνδεθεί άμεσα με τη μεσαιωνική περίπτωση του Γαλιλαίου. Είναι προτιμότερο, επομένως, να επαναδιατυπωθεί ολόκληρη η πρόταση).

12. Κατά τὰ τελευταῖα ἔτη, παρατηρεῖται ἀλματώδης ἀνάπτυξις εἰς τὰς βιοεπιστήμας καὶ εἰς τὴν συνδεδεμένην μὲ αὐτὰς βιοτεχνολογίαν, πολλὰ ἐπιτεύγματα τῶν ὁποίων θεωροῦνται εὐεργετικά διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἄλλα δημιουργοῦν ἠθικά διλήμματα, ἐνῶ ἄλλα κρίνονται ἀπορριπτέα. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία πιστεύει ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἀπλοῦν σύνολον κυττάρων, ἰστῶν καὶ ὀργάνων, οὔτε καὶ προσδιορίζεται μόνον ἀπὸ βιολογικούς πμαρτυρίααράγοντας. Ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ δημιούργημα ἑκατ'εἰκόνα Θεοῦ (Γεν. 1, 27) καὶ θὰ πρέπει ἢ ἀναφορά εἰς αὐτὸν νὰ γίνηται μὲ τὸν δέοντα σεβασμόν. Ἡ ἀναγνώρισις τῆς θεμελιώδους αὐτῆς ἀρχῆς ὀδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸσον κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ὅσον καὶ κατὰ τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῶν νέων ἀνακαλύψεων καὶ ἐφευρέσεων, δέον ὅπως διαφυλάσσηται τὸ ἀπόλυτον δικαίωμα κάθε ἀνθρώπου νὰ ἀπολαύῃ σεβασμοῦ καὶ τιμῆς εἰς πᾶν στάδιον τῆς ζωῆς του, καθὼς καὶ ἡ βούλησις τοῦ Θεοῦ, ὡς αὕτη ἐφανερῶθη κατὰ τὴν δημιουργίαν. Ἡ ἔρευνα πρέπει νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τῆς τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἀρχῆς καὶ τὰ χριστιανικὰ θέσμινα. Ἀπαραίτητος σεβασμός δέον νὰ ἐπιδεικνύηται καὶ εἰς ὅλην τὴν Δημιουργίαν τοῦ Θεοῦ τὸσον κατὰ τὴν χρῆσιν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὅσον καὶ κατὰ τὴν ἔρευναν, συμφῶνως πρὸς τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτὸν (Γεν. 2, 15).
13. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῆς ἐκκοσμικεύσεως, ἰδιαίτερος προβάλλει ἡ ἀνάγκη, ὅπως ἐξαρθῇ ἡ σημασία τῆς ἀγιότητος τοῦ βίου, ἐν ὅψει τῆς πνευματικῆς κρίσεως, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὸν σύγχρονον πολιτισμόν. Ἡ παρανόησις τῆς ἐλευθερίας ὡς ἐλευθεριότητος ὀδηγεῖ εἰς τὴν αὔξησιν τῆς ἐγκληματικότητος, τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν βεβήλωσιν τῶν σεβασμάτων, τὴν ἐξάλειψιν τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πλησίον καὶ τὴν ἱερότητα τῆς ζωῆς. Ἡ Ὁρθόδοξος Παράδοσις, διαμορφωθεῖσα διὰ τῆς βιώσεως ἐν τῇ πράξει τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν, εἶναι φορεὺς πνευματικότητος καὶ ἀσκητικοῦ ἠθους, τὸ ὁποῖον δέον νὰ ἐξαρθῇ καὶ προβληθῇ ὅλως ἰδιαίτερος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἡμῶν. **Ἡ μαρτυρία τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ σήμερον εἶναι περισσότερο ἀποτελεσματικὴ, ὅταν ἀντανακλά τὴν χαρμόσυνον ἀγιοπνευματικὴν ἐμπειρίαν τῆς ἐκκλησιακῆς κοινότητος, τὴν εορταστικὴν ἀτμόσφαιραν τῆς μεταμορφώσεως τοῦ κόσμου πρὸς τὴν πληρότητα τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἀγάπης πρὸς ἀλλήλους (Ιω. 13, 35).**

(Προτείνεται νὰ προστεθῶν ἐπὶ τὴν παράγραφο αὕτη τρία σημαντικὰ Ὁρθόδοξα θεολογικὰ χαρακτηριστικά, ποὺ σπάνια ἀναφέρονται ἐπὶ τὸ κείμενο: Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἡ ἀγάπη, καὶ ἡ λειτουργία).

14. Ἡ ἐιδικὴ ποιμαντικὴ μέριμνα τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς νέους τυγχάνει διαρκῆς καὶ ἀμετάπτωτος διὰ τὴν ἐν Χριστῷ διαπαιδαγώγησιν των. Ἀυτονόητος τυγχάνει ἡ προέκτασις τῆς ποιμαντικῆς εὐθύνης τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὸν θεόδοτον θεσμόν τῆς οἰκογενείας, ἣτις ἀείποτε καὶ ἀπαραιτήτως ἐστηρίχθη εἰς τὸ ἱερόν μυστήριον τοῦ χριστιανικοῦ γάμου, ὡς ἐνώσεως ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ἡ ὁποία εἰκονίζει τὴν ἔνωσιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας Του (Εφ. 5,32). Τοῦτο καθίσταται ἐπίκαιρον, ἐν ὅψει μάλιστα καὶ ἀποπειρῶν νομιμοποιήσεως εἰς χώρας τινὰς καὶ **θεολογικῆς** θεμελιώσεως εἰς χριστιανικὰς τινὰς **κοινωνίας**, μορφῶν συμβιώσεως, ἀντιτιθεμένων εἰς τὴν χριστιανικὴν παράδοσιν καὶ διδασκαλίαν. **Βεβαίως, ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἀνοικτὴ πρὸς πάντας χωρὶς διακρίσεις, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἐξύψωσε τὸν**

τελώνην υπέρ τον Φαρισαίων (Λουκ. 18, 10-14), βεβαιών «ὅτι οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» (Ματθ. 21,31). Σέβεται το ἀνθρώπινον πρόσωπον με τας ἀδυναμίας του και καλεῖ τους πάντας εἰς το θεῖον ἔλεος, το μεταμορφοῦν, αγιάζον και ἀπελευθεροῦν ἀπό τον ζυγόν της αμαρτίας.

(Ἡ ἀναφορά στην «θεολογική θεμελίωση σε ορισμένες χριστιανικές κοινότητες μορφών ἀνθρώπινης συμβίωσης» μπορεῖ να δώσει την ἐντύπωση πως υπάρχουν Ὀρθόδοξοι θεολόγοι που το υποστηρίζουν. Για αὐτό, προτιμότερο εἶναι να ἀπαλειφθεῖ ἡ λέξη 'θεολογική'. Ἐπίσης ἡ προσθήκη στο τέλος της παραγράφου δίνει την ἀναγκαῖα θεολογική θεμελίωση για να ἀποφευχθοῦν πιθανές ἀρνητικές ἀντιδράσεις).

15. Εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν καὶ ἀείποτε, ἡ προφητικὴ καὶ ποιμαντικὴ φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀπευθύνεται εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ καλεῖ αὐτόν, μετὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἵνα ἐνστερνισθῇ καὶ βιώσῃ «ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγνά, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὐφημα» (Φιλιπ. 4,8), τὴν θυσιαστικὴν ἀγάπην τοῦ Ἐσταυρωμένου Κυρίου της, τὴν μόνην ὁδὸν πρὸς ἓνα κόσμον εἰρήνης, δικαιοσύνης, ἐλευθερίας καὶ ἀγάπης μεταξύ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν.

THE **WITNESS** OF THE CHURCH IN TODAY'S WORLD

Witnessing Christ in Today's World: Sharing the Orthodox Ecclesial Experience of a Living Faith and the Signs of Christ's Presence: peace, justice, freedom, brotherhood and love between peoples and the removal of racial and other discrimination

(The agreed document on "The Mission of the Church in Today's World", although it is a great step forward, it regrettably ignores all the major achievements in contemporary world mission by renowned Orthodox theologians. Whereas almost all missionaries and missiologists speak about mission using the "*martyria*/witness" terminology, much more holistic in outlook than the old-fashioned - and overloaded with aggressive and sometimes proselytistic attitudes - "mission", introduced mainly and strongly promoted by Orthodox (most notably the Archbishop of Albania Anastasios, or the late Fr. Ion Bria, to name just two from different ecclesiastical jurisdictions), the document's very title completely ignores it. Not to mention of course that mission, in addition to all negative connotations shows an arrogant attitude, whereas "witness" fits better to the humble ethos of Orthodoxy. It is therefore better to change the overall title of the document to: "The **Witness** of the Church in Today's World".

The formulation of the subtitle may also lead to misunderstandings. It may give the impression of an alienation from Christ and be interpreted as secularization. Do we preach Christ and the Gospel in the first place, or do we prioritize other more secular concerns? It is therefore better to change the subtitle of the document to: "**Witnessing Christ in Today's World: Sharing the Orthodox Ecclesial Experience of a Living Faith and the Signs of Christ's Presence: peace, justice, freedom, brotherhood and love between peoples and the removal of racial and other discrimination**".

The Church of Christ faithful to her risen Lord's command to "witness to him...to the end of the world" (Acts 1:8) and to "go forth and make disciples all the nations" (Mt. 28:19; to the "entire creation" in Mark 16:15), considers her mission and witness to the entire world as a primary and fundamental responsibility. Living *in the world* but being *not of the world* (cf. Jn. 17:11 and 14-15), the Church is the sign and image of the Kingdom of God in history, proclaiming the good news of a "new creation" (II Cor. 5: 17) and of a *new heavens and a new earth, wherein dwelleth righteousness* (II Pt. 3:13), of a world in which *God shall wipe away all tears from their eyes; and there shall be no more death, neither sorrow, nor crying, neither shall there be any more pain* (Rev. 21:4-5).

(It is of paramount importance to affirm the Church's missional and witnessing responsibility, starting with the biblical foundation of this dimension of her ecclesial identity. This was probably due to the assignment to revise a document that only dealt with specific aspects of the the Church's witness (The Contribution of the Orthodox Church etc). Now that the

document covers the entire mission of the Church, a complete lack of reference to it will aggravate the impression that the Orthodox relegate their mission to a second class option and not a primary imperative).

It is with this hope that the Church lives, and foretastes it in particular when the Divine Eucharist is celebrated, bringing "together" (I Cor. 11: 20) the scattered children of God (Jn. 11: 52) without regard to race, gender, age, social status or any other station into a single body where *there is neither Jew nor Greek, there is neither bond nor free, there is neither male nor female: for ye are all one in Christ Jesus* (Gal. 3:28; cf. Col. 3:11).

In this foretasting of a "new creation," of a world transfigured, the Church lives in the countenances of her saints who, through their spiritual endeavors in Christ, have already in this life revealed the image of the Kingdom of God, proving and affirming by this that the hope of peace, justice and love is not a utopia, but the *substance of things hoped for* (Heb. 11:1), attained through the grace of God by means of the human person's spiritual endeavors.

In finding constant inspiration in this hope and the foretasting of the Kingdom of God, the Church cannot remain aloof from of the problems of the human person in each historical epoch, but shares his concern and everyday problems, taking upon herself, as the Lord did, the pain and wounds, the cause of which is evil that is active in the world and, like the Good Samaritan, with a word of *patience and comfort* (Rom. 15:4, Heb. 13:22) and through active love, pours upon his wounds oil and wine (Lk. 10:34). Her word, addressed to the world, has as its aim first of all not to judge and condemn the world (cf. Jn. 3:17) and 12:47), but to offer it as guidance the Gospel of the Kingdom of God, hope and the assurance that the last word in history is not evil, no matter what form it may take, and that we should not allow evil to dictate the course of history.

Rooted in these principles, the accumulated experience and the teaching of her patristic, liturgical and ascetical tradition, the Orthodox Church **in her "liturgy after the liturgy"** shares the concerns and anxieties of modern-day humanity in relation to everyday problems that disturb the contemporary world and desires to act for their resolution so that in the world there should reign the *peace of God, which passeth all understanding* (Phil. 4:7), reconciliation and love.

(It is absolutely imperative for an Orthodox declaration on mission to officially refer to, or even develop, the "liturgy after the liturgy" terminology. Like the "witness" terminology, it was a highly spiritual terminology, introduced by Orthodox (originally by Archbishop Anastasios and widely publicized and almost imposed on international missiology), and also justified by the reference on "the accumulated experience and the teaching of her ... liturgical .... Tradition (of) the Orthodox Church").

A. The Dignity of the Human Person

1. The dignity of the human person, proceeding from the creation of man in the image of God so that he may participate in the fulfillment of God's design for the human person and the world, was the source of inspiration for the Church fathers who delved into the mystery of God's ordering of the world. As an example we can use St. Gregory the Theologian's words on the human person: "The Creator makes a sort of second world, which is great in the small, he places on earth another angel, a worshipper composed of various natures, a contemplator of visible creation, a witness of the mysteries of creation as

comprehended by the intellect, a king over all that is on the earth who is subject to the heavenly kingdom ... a living being, prepared here and transported to another world and (which is the culmination of the mystery) who attains deification through striving for God" (Homily 45 *On Holy Pascha*, 7. PG 36, 632). The goal of the Word of God becoming man is the deification of the human person. Christ, having renewed within himself the old Adam (cf. Eph. 2: 15), "made the human person divine like himself, the beginning of our hope" (Eusebius of Caesarea, *Demonstrations on the Gospel* 4, 14. PG 22, 289).

For as the entire human race was contained in the old Adam, so too all of the human race is gathered in the new Adam: "The Only-begotten One became man in order to gather into one and return to its original condition the fallen human race" (Cyril of Alexandria, *Commentary on the Gospel of St. John*, Book 9, PG 74, 273D – 275A). The teaching of the Church is the source of all Christian striving to preserve the dignity and majesty of the human person, especially of women, so highly dignified in the patristic and liturgical tradition, that they were welcomed to the sacramental diaconal priesthood, canonically testified and never annulled, in times when a clear separation of duties and commissions of the different sexes permeated social reality throughout.

(It will be completely ineffective a contemporary declaration on mission by the Orthodox Church, if it fails to reaffirm the dignity of women, given especially her unique tradition of allowing their access to the sacramental diaconal priesthood, in the still canonically valid institution of deaconesses)

2. It is on this basis that it is essential to develop in all directions inter-Christian co-operation for the protection of human dignity and the preservation of peace and justice, so that the peace-keeping efforts of all Christians may become more relevant and effective.

(In view of the inter-relatedness between peace and justice later in the document, it is better to include "justice" right from the beginning)

3. The general recognition of the lofty value of the human person may become the cause for wider co-operation in the field of peace-keeping. The Orthodox Churches, deeply rooted in their unique theological tradition of the "economy of the Holy Spirit" (side by side with the "economy of the Word"), are called upon to help in inter-faith dialogue and co-operation, and as a result of this to overcome all manifestations of fanaticism for the strengthening of friendship between peoples, the triumph of freedom and peace throughout the world for the good of each human person, regardless of their race and religion. Of course, this co-operation excludes both syncretism and the attempt of one religion to dominate over all the others.

(The main theological documentation of the inter-faith dialogue in world mission was first provided by Orthodox (particularly by the Metropolitan of Mount Lebanon Georges Khodr on the basis of the "economy of the Holy Spirit" (side by side with the "economy of the Word"). In this paragraph no theological reason is given, or even hinted, but only "the Orthodox Churches are called upon to help in the religious dialogue and cooperation". Note here that "religious" or "inter-religious" dialogue is a purely secular inter-disciplinary scholarly endeavor, and in addition can indirectly give the impression of unwanted syncretism, whereas "inter-faith" dialogue is a missiological term, referring to a compassionate encounter with people of faith of other living religions, based among others on Jesus Christ's encounter and

discussion with the Samaritan woman). It is therefore necessary to provide the above addition.)

4. **Being part of Gog's divine economy plan**, we are convinced that as *laborers together with God* (I Cor. 3:9) we can develop on local, national and international levels joint service for the good of humanity with all peoples of good will that strive for a peace that is pleasing to God. This ministry is a commandment of God (Matt. 5:9).

(Though not intended, the the language of the entire document might lead to an understanding of mission as a *missio Ecclesiae* and not as part of the divine Economy, *missio Dei*, in the light of Trinitarian Theology. Therefore, it is here the better place to shift back from *missio ecclesiae* alone to *mission Dei*).

B. Freedom and Responsibility

1. **"For freedom Christ has set us free" (Gal 5:1)**. One of the loftiest gifts of God to the human person both as a concrete bearer of the image of a personal God and as a member of a community of persons in the unity of the human race by grace reflecting the life and communion of the Divine Persons in the Holy Trinity, is the gift of freedom. "He Who created the human person in the beginning made him free and autonomous, limiting him solely by the laws of the commandment" (St. Gregory the Theologian, Homily 14, *On Love for the Poor*, 25. PG 35, 892A). Freedom allows the human person to ascend to spiritual perfection, yet at the same time includes the danger of **alienation from God, who is the creator and liberator of humankind**, and through this the fall, the tragic consequences of which is the existence of evil in the world.

(Unlike the traditional canonical formulations that seek foundation on dominical (or in their absence Pauline or other biblical) sayings, the document's theological documentation of all missiological aspects is generally lacking of the proper biblical references.

For example, in this paragraph, although there is the Pauline "*for freedom Christ has set us free*" (Gal 5:1), the document jumps to St. Gregory the Theologian's Homily 14, *On Love for the Poor*). As to the alienation formulation, this gives a better theological foundation of the profound limitation of the gift of freedom)

2. The consequence of this evil are the imperfections and shortcomings which predominate in modern-day life: secularization, violence, moral laxity, negative phenomena such as narcotic and other forms of dependency, ~~that can be seen in certain young people~~ racism, the arms race, war and the social catastrophes that result from it, discrimination against certain social groups, religious communities and whole peoples, social inequality; the limitation of human rights in the field of freedom of conscience, in particular religious freedom, disinformation and the manipulation of public opinion; economic backwardness, the disproportionate redistribution or complete absence of the essentials of life, the hunger of millions of people, the forced deportation of populations and the trade in human beings, the uncontrolled use of genetic biotechnologies and the end of human life – all of this causes infinite anxiety in the life of modern-day humanity. **Religious fundamentalism is another negative phenomenon, taking extreme forms outside the Orthodox Church, but unfortunately omnipresent also within, distorting the character of faith and love into a hateful ideology. When met among Christians, it is a sad misunderstanding of Christ's discipleship, quite unharmonious with Him who forgave His enemies and was open to all.**

(With regard to use of drugs and other forms of addiction there is no specific reason in targeting the young generation by indicating that “have gained popularity especially among them, for addictions encompass the general population, not just youngsters.

The issue of religious fundamentalism must be addressed upon, as a form of exploitation of faith and a bad syncretistic imitation of the worst choices religion, and especially the Orthodox Church, can offer. Since it is condemned later in the document, accusing the religious fanaticism of other religions, a self-critical remark – which by the way is completely lacking in the whole document – is absolutely necessary).

3. Faced with this situation, which has led to a degradation of the notion of the human person, the duty of the Orthodox Church today is, by means of preaching, theology, worship and pastoral activity, to reveal the truth of freedom in Christ. *All things are lawful for me, but all things are not expedient: all things are lawful for me, but all things edify not. Let no man seek his own, but every man another's wealth ... for why is my liberty judged of another man's conscience?* (I Cor. 10: 23-24, 29). **The failure of modernity in justice, in peace, in the integrity of creation, and in the world economy, is to a certain extent the result of individualism, the absolute, unconditioned, uncontrolled freedom of the individual in all aspects of life (sexual freedom, legally protected freedom in accumulating wealth etc.), heralded as the new faith after the Enlightenment. Freedom without responsibility and love leads eventually to the loss of freedom. The Orthodox Church makes all she can that her values and principles not only be publicly declared, but also acquire an international legal endorsement in the form of a “Universal Declaration of Human Responsibilities”.**

(There is incomplete theological documentation of the relationship between human rights and human responsibilities. All the Orthodox, and especially the Russians, have argued in ecumenical fora for the necessity to promote a legally established a “Universal Declaration of Human Responsibilities”, along with human rights. The failure of modernity in justice, in peace, in the integrity of creation, and in the world economy, to a certain extent is the result of individualism, and the ensuing absolute, unconditioned, uncontrolled freedom of the individual in all aspects of life (sexual freedom, legally protected freedom in accumulating wealth etc.), heralded as the new faith after the Enlightenment. Therefore, freedom without responsibility and love leads eventually to the loss of freedom. The Orthodox Church believes that her values and principles that form part of a common world ethic need not only be publicly declared; they also require an international legal endorsement).

C. Peace and Justice

1. The Orthodox Church has since time immemorial recognized and proclaimed that peace and justice occupy a central place in the life of peoples. **The Orthodox Church has since time immemorial recognized and proclaimed that peace and justice occupy a central place in the life of peoples. Christ's revelation is characterized** Christ's revelation is characterized by both the Prophets (Naum 2:1) and St. Paul (Eph. 6:15), as the *gospel of peace*, and the *expected Messiah as prince of peace* (Is. 9:5. Zach. 9:9f), for Christ *made peace through the blood of his cross* (Col. 1:20) and *came and preached peace to you which were afar off, and to them that were nigh* (Eph. 2:17). He became *our peace* (Eph. 2:14). This peace, *which passeth all understanding* (Phil. 4:7), as the Lord said to His disciples before His crucifixion, is wider and more important than the peace which the world promises: *Peace I leave with you, my peace I give unto you: not as the world giveth, give I unto you* (Jn. 14:27). For Christ's peace is the ripe fruit of all things united in Christ: the revelation of the dignity and majesty of the human person as the image of God, the manifestation of the organic unity of the human race and the world

in Him, the commonality of the principles of peace, freedom and social justice and, ultimately, the offering of the fruits of Christian love among people and the nations of the world. True peace is the fruit of the triumph on earth of all these Christian principles. It is the peace that is from above, of which the Orthodox Church constantly prays every day, beseeching it of almighty God Who hears the prayers of those who approach Him in faith.

(Unlike the traditional ecumenical and general canonical provisions that base all their canonical formulations on dominical (or in their absence Pauline or other biblical) sayings, the first paragraph of this chapter is lacking of the proper biblical (O.T.) foundation of Christ as prince of peace, Although there are plenty of them, so widely used in our liturgical and patristic tradition).

2. From the above it becomes clear why the Church *as the body of Christ* (I Cor. 12:27) always prays for the peace of the whole world, **which, in both the biblical and the patristic tradition is a synonym for justice** (e.g. «δικαιοσύνη καί ειρήνη κατεφίλησαν», Ps 84/85:10, «καί ἔσται τά ἔργα δικαιοσύνης ειρήνη, καί κρατήσει ἡ δικαιοσύνη..», Is 32:17, «γενέσθω δὴ ειρήνη καί δικαιοσύνη», Is 39:8 etc.; also St. Clement of Alexandria, *Stromates* 4, 25. PG 8, 1369-72). And St. Basil the Great adds to this: "I cannot convince myself that without mutual love and without peace with all people, in as far as it is within my possibilities, I can call myself a worthy servant of God" (Epistle 203, 2. PG 32, 737). As the same Holy Father writes, this is self-evident for a Christian: "Nothing is so characteristic of a Christian as to be a peace maker" (Epistle 114. PG 32, 528). Christ's peace is a mysterious power which flows from the reconciliation of the human person with the heavenly Father "according to Christ's providence, Who brings all things to perfection in Him and Who makes peace, ineffable and predestined from the ages, and Who reconciles us with Himself, and in Himself with the Father" (Dionysius the Aeropagite, *On the Divine Names*, 11, 2, 4. PG 3, 953).

(Also in this paragraph on the relationship between peace and justice there is a complete lack of biblical documentation that are so widely used in our liturgical and patristic tradition (e.g. «δικαιοσύνη καί ειρήνη κατεφίλησαν», Ps 84/85:10, «καί ἔσται τά ἔργα δικαιοσύνης ειρήνη, καί κρατήσει ἡ δικαιοσύνη..», Is 32:17, «γενέσθω δὴ ειρήνη καί δικαιοσύνη», Is 39:8 etc.). All the above O.T. quotations are ignored, and the theological foundation of the relationship between peace and justice starts with...Clement of Alexandria).

3. At the same time it should be emphasized that the gifts of peace and justice also depend on human inter-action. The Holy Spirit grants spiritual gifts when the human person in repentance aims for peace and God's righteousness. These gifts of peace and justice are made manifest in the place where Christians exert efforts in the cause of faith, love and hope in our Lord Christ Jesus (I Thess. 1:3).
4. Sin is a spiritual illness, the external symptoms of which are conflicts, division, crime and war with tragic consequences. The Church strives to remove not only the external symptoms of this illness but also the illness of sin itself.
5. At the same time the Orthodox Church believes it her duty to encourage all those who genuinely serve the cause of peace (Rom. 14:19) and show the way to justice, fraternity, true freedom and mutual love between all the children of the one heavenly Father as between all peoples who make up the one human family. She suffers with all people who in various parts of the world are denied the benefits of peace and justice.

D. Peace and the Aversion of War

1. The Church of Christ condemns war as such, believing it to be a result of the evil and sin which exist in the world: *From whence come wars and fightings among you? Come they not hence, even of your lusts that war in your members?* (James 4:1). All war threatens to destroy God's creation and life.

This applies in particular to wars with the use of weapons of mass destruction, the consequences of which are dreadful, for they cause the death of a huge number of people, while for those who remain alive life would not be worth living. Incurable diseases appear, genetic changes occur and other disasters happen which would have a catastrophic effect on future generations.

Extremely dangerous today are not only nuclear, chemical, biological but also other forms of weapons which create the illusion with those who possess them of superiority and dominance over the surrounding world. Such weapons create an atmosphere of fear and mistrust and are becoming the reason for a new arms race.

2. The Church of Christ, which has from the very beginning understood war to be the result of the evil and sin that exist in the world, encourages all initiatives and efforts aimed at its aversion by means of dialogue and other acceptable methods. In the instance when war becomes inevitable, the Church continues to pray and exercises her pastoral care for her children who ~~take part in military maneuvers to~~ defend their life and freedom, at the same time exerting all efforts for the rapid establishment of peace.

(In order that the Orthodox Church does not give the impression of relativizing her unconditional pacifistic stance, in view of all accusations of blessing weapons, the sentence: "who take part in military maneuvers to defend their life and freedom" can be easily deleted, without altering the basic argument).

3. The Orthodox Church resolutely condemns various conflicts and wars caused by fanaticism justified by religious principles. Great concern is caused by the steady tendency towards increasing the discrimination and persecution of Christians and representatives of other religions according to their beliefs in the Middle East and in other parts of the world and the attempts to uproot Christianity from its traditional regions. In this way the existing inter-faith and inter-ethnic relations are threatened, and many Christians are forced to abandon their homeland. Orthodox Christians throughout the world sympathize with their fellow Christians and all those subjected to persecution in this region, and call for the working out of a just and final solution to the region's problems.

Also condemned are wars inspired by nationalistic motives and which lead to **genocide**, ethnic cleansing, the changing of state borders and the seizure of territory.

(The excellent argumentation of this paragraph with the list in the last sentence is incomplete without reference to genocide. For its omission may create more problems than its inclusion).

E. The Attitude of the Church towards Discrimination

1. The Lord as King of peace (Heb. 7:2-3) rejects violence and injustice (Ps. 10:5) and condemns the inhuman treatment of one's neighbour (Mk. 25:41-46; James 2:15-16). In his Kingdom, which is reflected in and is present on earth

in his Church, there is no place for division, enmity or intolerance (Is. 11:6; Rom. 12:10).

2. The Orthodox Church takes a firm position on this issue. She believes that *God hath made of one blood all nations of men for to dwell on all the face of the earth, and hath determined the times before appointed, and the bounds of their habitation* (Acts 17:26) and that in Christ *there is neither Jew nor Greek, there is neither bond nor free, there is neither male nor female: for ye are all one in Christ Jesus* (Gal. 3:28). To the question *who is my neighbour?* Christ replies with the parable of the merciful Samaritan (Lk. 10:25-37), thereby teaching us to reject barriers built up by hatred and prejudice (Eph. 2:14). The Orthodox Church confesses that every person, regardless of the color of his skin, religion, race, gender, nationality and language, is created in the image and likeness of God and is an equal member of the human community. In following this belief, the Orthodox Church rejects discrimination according to the aforementioned reasons which presuppose a difference in dignity between people.

(The correct addition in the original document of the Third Preconciliar Consultation, “thereby teaching us to reject barriers built up by hatred and prejudice”, should also include the biblical reference (Eph 2:14), in order to give more reliability in world Christianity).

3. The Church, in respecting, the principles of human rights and equal treatment of people, values the application of these principles in the light of her teaching on the sacraments, the family, the position of both genders in the Church and the value of Church Tradition as a whole. The Church has the right to bear witness and does bear witness to her teaching in the public sphere.

F. The *Prophetic* Mission of the Orthodox Church as a *Witness* of Love in Ministry.

(The lack of O.T. quotations seems to have resulted in...deleting, regrettably, the term “Prophetic” from the original title of ch. 6 in the 1986 Preconciliar document. Also “witness” is a more missiological (with strong Orthodox connotations) term than “testimony”)

1. In fulfilling her saving mission in the world, the Orthodox Church actively cares for all people who are in need of help, including the hungry, the poor, the sick, invalids, the elderly, the persecuted, the captives and those in prison, the homeless, the orphans, the victims of catastrophes and military conflicts, the trade of people and contemporary forms of slavery. The efforts of the Orthodox Church in overcoming need and social injustice are the expression of her faith and ministry to Christ, Who identifies Himself with each person and more so with those in need: *Inasmuch as ye have done it unto one of the least of these my brethren, ye have done it unto me* (Mt. 25:40). In this multi-varied social ministry the Church can co-operate with various public institutions.
2. Conflict and enmity in the world bring with them injustice and inequality for those people and nations labouring for the benefit of God’s creation. They deprive millions of people of basic benefits and lead to the degradation of the human person. They cause the mass migration of the population, engender conflict on national, religious and social grounds, which threaten the inner cohesion of society.
3. The Church cannot remain indifferent to the economic processes which have a negative impact on all humanity. She insists on the need not only of

structuring the economy on moral principles, but also by means of actively ministering to the human person, following the teaching of St. Paul: *How that so laboring ye ought to support the weak, and to remember the words of the Lord Jesus, how He said, It is more blessed to give than to receive* (Acts 20:35). “Guided by the example of the Early Church, where a voluntary poverty was exercised and the material goods, property, and possessions, were sold and the proceeds distributed among all (Acts 2:44ff; 5:1ff), or the O.T. provisions of cancelation of debts in the institutions of the Sabbatical year and the Jubilee, and especially by St. Paul’s collection project, the ultimate goal of which was “equality” (2 Cor 8:14), our Church has always struggled for equal distribution and permanent sharing of the material wealth. St. Basil the Great writes that “each person should make it his business to help those in need and not satisfy his own needs” (*Moral Rules*, 42. PG 31, 1025A).

(Unlike the traditional ecumenical and general canonical provisions that base all their canonical formulations on dominical (or in their absence Pauline or other biblical) sayings, the document’s theological documentation in some places is lacking of the proper biblical references. The document will greatly enhance its credibility, in dealing with the charitable diaconia, if important biblical institutions, like the collection project of St. Paul, and many other O.T. provisions are mentioned as a biblical theological foundation. It is advisable, therefore, in ch. 6 par. 3 to include the example of the Early Church)

4. The gap between the rich and the poor is dramatically increasing as a result of the economic crisis. It is a result of unconstrained speculation by representatives of financial circles, the concentration of wealth in the hands of the few and a perverted financial activity which is devoid of justice, humanity and responsibility and which ultimately does not serve to satisfy the true needs of the human race. The only viable economy is that which combines efficiency with justice and social solidarity.
5. In these tragic circumstances the Church believes it to be her great responsibility to overcome hunger and all manifestations of poverty in the world, and generally the complete eradication of poverty (Acts 4:34). The fact that this is taking place in our time, when countries are living in conditions of a globalized economy, testifies to the serious crisis of identity in the modern world. Hunger not only poses a threat to the divine gift of life of whole peoples, but also offends the lofty dignity of the human person and thereby throws down a challenge to God. Therefore, if concern for the need to feed ourselves is a material issue, then the concern for feeding our neighbour is a spiritual issue (James 2:14-18). Consequently, the task of all the Orthodox Churches is to bear witness to their solidarity in relation to those brothers in need and help them in an effective way.

(Without mentioning the complete eradication of poverty, the document will give the impression of neglecting the biblical imperative that “οὐδείς ἐνδεής» (no needy) must live among ourselves (Acts 4:34).

6. The Holy Church of Christ, which unites many peoples of the earth in her Catholic body, supports the idea of pan-human solidarity and closer co-operation of peoples and countries for the sake of resolving conflicts peacefully.
7. At the same time, the Church is concerned at the ever increasing imposition upon people of the consumerist lifestyle, uprooted from Christian moral values. Consumerism, together with secular globalization, leads to the loss of

peoples' spiritual roots, to historical loss of memory and the consigning to oblivion of traditions.

8. Modern-day mass media often comes under the control of the ideology of liberal globalism and in this way becomes the instrument for spreading consumerism and immorality. Especial concern is caused by the instances of a disrespectful and at times blasphemous attitude towards religious values, which provoke in society conflict and disorder. The Church warns her children of the danger of influencing consciousness through the media, when it is not used for the purpose of bringing people and nations together but to manipulate them.
9. The Church often encounters on her path to preaching and to fulfilling her saving mission of ministering to humanity the manifestation of secular ideology. Rooted in the experience of faith and recalling her true mission in relation to people by way of proclaiming the Kingdom of God and educating the consciousness of the unity of her flock, the Church of Christ is called with renewed force to express the content of her prophetic witness and reveal it to the world. In this way a broad field of activity is opened up to her, since as an essential element of her ecclesiological teaching she reveals to the divided world Eucharistic communion and unity.
10. The striving for a constant growth in prosperity and the immoderate growth of consumption inevitably leads to a disproportionate exploitation and exhaustion of natural resources. Nature, created by God for man to work and preserve it (cf. Gen. 2:15), experiences the consequences of human sin: *For the creature was made subject to vanity, not willingly, but by reason of him who hath subjected the same in hope, because the creature itself also shall be delivered from the bondage of corruption into the glorious liberty of the children of God. For we know that the whole creation groaneth and travaileth in pain together until now* (Rom. 8: 20-22).

The ecological crisis, harnessed to climate change and global warming, makes it incumbent upon the Church to do everything within her spiritual power to aid the protection of God's creation from the consequences of human greed.

Greed, manifested in the gratification of material needs, leads to the spiritual impoverishment of the human person and the destruction of the environment. **The Orthodox do not ignore that the various aspects of climate, ecological, financial, and debt crises are mutually dependent and reinforce each other, causing in many places of the world so much suffering of people, endangering even their survival. Far-reaching market liberalization, deregulation, and unrestrained privatisation of goods and services are exploiting the whole Creation and dismantling social programs and services and opening up economies across borders to seemingly limitless growth of production.** We ought not to forget that natural resources are the property not of man but of the Creator: *The earth is the Lord's, and the fullness thereof; the world, and they that dwell therein* (Ps. 23:1).

It is in this way that the Orthodox Church emphasizes the need to protect God's creation by means of inculcating responsibility in the human person for the God-given environment, by means of discovering the value of the virtues of moderation and self-limitation. We ought to recall that not only today's but

also future generations have the right to the natural wealth that the Creator has granted to us.

(Although the general idea of the connection between economy and ecology is in this paragraph, no clear and specific epistemological argumentation is given. An Orthodox mission declaration cannot ignore that various aspects of climate, ecological, financial, and debt crises are mutually dependent and reinforce each other, causing in many places of the world so much suffering of people, endangering even their survival. Far-reaching market liberalization, deregulation, and unrestrained privatisation of goods and services are exploiting the whole Creation and dismantling social programs and services and opening up economies across borders to seemingly limitless growth of production. Overall the document rightly identifies the causes of the evil situations in our world – e.g. the sin as the real cause of war, with the latter being its symptom. However, this kind of hermeneutic should be also followed in all other cases, like poverty, or the connection between economy and ecology. Otherwise, it will give the impression of Orthodoxy expressing an esoteric and not holistic spirituality).

11. For the Orthodox Church the ability to research scientifically the world is a gift of God to the human person. At the same time, the Church points out the dangers that are hidden in the use of some scientific achievements. She proposes that the scientist is not only endowed with the freedom to research, but also the duty ~~not to violate to stop his research when~~ basic Christian and humane principles are violated. *All things are lawful unto me, but all things are not expedient* (I Cor. 6:12). "Goodness is not goodness if it is not done with a good disposition" (St. Gregory the Theologian, *1st Homily on Theology*, 4, PG 36, 16C). This viewpoint of the Church is for many reasons necessary for a correct definition of the limits of freedom and the application of the fruits of science from which in almost all areas, and especially in biology, both success and dangers are expected. Simultaneously, we emphasize the undoubted sacred nature of human life from the moment of conception until natural death.

(The reference to the duty of the scientists *to stop* their research when basic Christian and humane principles are violated, it will immediately related to the Galileo Galilei medieval case. It is advisable, therefore to rephrase the whole sentence).

12. Recent years have been marked by the headlong development of the biological sciences and the biotechnologies connected to them; while many of these achievements have been considered to be beneficial for the human person, others are linked to moral dilemmas and may even be rejected. The Orthodox Church affirms that the human person is not merely a collection of cells, fibers and organs; it is wrong to believe that he can be defined simply by biological factors. The human person is created according to the image of God (Gen. 1:27). The recognition of this fundamental principle leads us to the conclusion that during the process of scientific investigation, as well as in the practical application of the results of new discoveries and inventions we ought to observe the absolute right of the human person to be respected at all stages of his life. It is essential also to respect the will of God as made manifest in His creation. When research is being conducted, it is necessary to bear in mind moral and spiritual principles and Christians precepts. Appropriate respect is to be shown towards all of God's creation as when the human person uses it and when it is being researched, according to the commandment given to man by God (Gen. 2:15).
13. In our present time of secularization faced with a spiritual crisis characteristic of modern-day civilization, there is an especial need to highlight the meaning of sanctity. The mistaken understanding of freedom as the right to do what

one pleases has led to a growth in crime, the destruction and vandalism of holy objects, to disrespect for the freedom of one's neighbour and the sacred nature of life. Orthodox Tradition, formed by the embodiment in life of Christian truths, is the bearer of spirituality and is distinguished by its asceticism, which must be especially emphasized and demonstrated in our time. **In witnessing Christ in today's world, there is no other method more suitable than by reflecting as ecclesial communities the experience and joy of the Holy Spirit, by celebrating the good news, transfiguring the world, asserting the fullness of life, and by their love for one another (John 13: 35).**

(It is advisable that these three important Orthodox theological characteristics - Holy Spirit, love, celebration – which are very rarely met in the document, to be added here).

14. The Church does not cease to be pastorally concerned in a special way for children and young people and for their upbringing in the Church. Of course, the pastoral responsibility of the Church extends to the divinely created institution of the family, which has always and immutably been rooted in the sacred mystery of Christian matrimony as a union between a man and a woman reflecting the union of Christ and the Church (Eph. 5:22-32). This is especially relevant in view of the attempts to legalize in some countries and **theologically** justify in some Christian communities forms of human cohabitation which go against Christian teaching and tradition. **However, the Church is open to all people without discrimination, as Christ met with all and even exalted the tax collector above the Pharisee (Lk. 18: 10-14) and the tax collectors and prostitutes as leading the way to heaven (Mt. 21:31). The Church respects the human person, accepting it as it is in the first place, and calling all people to meet divine compassion (*θεῖον ἔλεος*), which is all transforming, all sanctifying, all liberating and releasing all from the burden of sin.**

(The clause: “theologically justify in some Christian communities forms of human cohabitation”, may give the impression that there are Orthodox theologians who do so. It is, therefore, preferable to omit “theologically”. Also the addition at the end of the paragraph it is necessary, in order prevent possible negative responses).

15. In modern times, as throughout history, the prophetic and pastoral voice of the Church is addressed to the heart of the human person, calling upon him to accept and embody in life, according to St. Paul, *whatsoever things are true, whatsoever things are honest, whatsoever things are just, whatsoever things are pure, whatsoever things are lovely, whatsoever things are of good report* (Phil. 4: 8), and even more so the sacrificial love of the crucified Lord as the only way which leads the world to peace, justice, freedom and love between peoples and nations.